ZOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad *februari / maart 1996* 85

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

ALKMAAR
BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 5121916

AMSTERDAM
LAMBIEK
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 6267543

RICHARD
Rombout Hogerbeetstraat 78
1052 HX / 020 - 6844923

ANTWERPEN
BEO
Hopland 15
2000 / 03 - 2332536

SNOEK
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 6684764

APELDOORN
DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 5427202

BUDDY'S
Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 2321631

MEKANIK STRIP
Sint Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 2342347

ARNHEM
DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 4420909

ASSEN
PLOK. STRIPS EN EH...
Zaagmolen 31 DINGES!
9401 BR / 0592 - 313292

BERGEN OP ZOOM
GILLES DE GEUS
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 247462

BEVERWIJK
MICHEL STRIPS
Zwarte Markt (Hal 6)
(za. & zo.) / 079 - 3310128

BREDA
FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XV / 076 - 5214153

BRUGGE
BONTE
Heidelbergstraat 5
8200 / 050 - 383578

DE STRIEP
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 337112

BRUSSEL
HET B-GEVAAR
Greepstraat 15
1000 / 02 - 131486

DELFT
BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 2126097

DEN BOSCH
SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 6145530

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 104-c
2512 AZ / 070 - 3634115

MAIKE'S STRIPTIEK
Chassésstraat 71
2518 RW / 070 - 3650738

DEN HELDER
BOEKIE
Reigerstraat 24
1781 VH / 02230 - 612377

DORDRECHT
PANDA
Frederikstraat 955 - 959
2514 LJ / 070 - 3635950

WALK IN
Herengracht 11
2511 EG / 070 - 364336

S.JORS
Schaffersplein 1
3311 EJ / 078 - 6142012

EINDHOVEN
EPPO
Kleine Berg 33
5611 JS / 040 - 2441882

GEEL
ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 584380

GENT
PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 2277086

DE POORT
Nederkouter 137
9000 / 09 - 2253128

DE SCHAAR
Serpentstraat 26 - 28
9000 / 09 - 2255091

GOES
HET PAARD VAN TROJE
Langevorststraat 2
4461 JP / 01100 - 214691

GRONINGEN
LAND VAN LANGVERGETEN
Nieuwe Ebbingstraat 19
9712 NC / 050 - 3148540

MODERN PAPIER
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 3132521

HALLE
DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 / 02 - 3561589

HASSELT
HET EILAND AMORAS
Lombaardstraat 13-3
3500 / 011 - 235895

WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 228200

HOORN
HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR / 02290 - 218623

LEEUWARDEN
DE BALLOON EXPRESS
Klein Schavernek 4
8911 BV / 058 - 2127997

DE RAT
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 2151600

LEIDEN
DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 5126404

LEIDSE STRIPSHOP
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 5121802

LEUVEN
GOBELIJN
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 235586

MECHELEN
DE STRIPKEVER
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 217605

MIDDELBURG
HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 634747

ROTTERDAM
DICK BOS
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 4613147

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 4132070

NOORD
Zaagmolendrift 35 t/m 41
3036 JX / 010 - 4664368

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 4331710

SCHIEDAM
't CENTRUM
Korte Singelstraat 20-a
3112 GB / 010 - 4262584

SINT TRUIDEN
DE GALLIER
Beekstraat 46
3800 / 011 - 671739

TILBURG
TOMMY
Nieuwlandstraat
5038 SN / 013 - 5358319

TORHOUT
't STRIPJE
Oostendestraat 32
8820 / 050 - 217182

TURNHOUT
TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 / 014 - 428829

UTRECHT
PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 2318472

VENLO
BOLSTER
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 3544069

WAREGEM
BLITZ
Stormestraat 147
8790 / 056 - 610158

STRIP EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 2334357

ZWOLLE
DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 4221077

AMSTERDAM
DE ZWARTE HANDEL
Weesdestraat 155
1059 SV / 020 - 6694864

Manga-mania?

De stripwereld gaat zich steeds meer opdelen in afzonderlijke subculturen. De comics zijn inmiddels vast geworteld en hebben zich ontworsteld aan de knellende banden van superhelden-clichés. Gespecialiseerde stripwinkels trekken een eigen publiek van liefhebbers en fanaten. Daarnaast wijzen de voortekenen op de langverwachte doorbraak van de manga naar een breed publiek. In amper een jaar tijd zijn in de videotheken de anime-schappen uit de grond geschoten en is een manga-zine over anime al aan zijn zesde editie toe. Op de stripbeurs in Breda werd de komst van een manga-tijdschrift aangekondigd en de eerste uitgevers wagen zich voorzichtig aan de publikatie van Japanse strips.
Het ligt voor de hand dat met name de in comics gespecialiseerde stripwinkels de manga in de armen zullen sluiten. Het is echter een kwestie van tijd voordat de manga-speciaalzaken hun deuren zullen openen. Lang is gedacht dat de ontwikkeling van de strip vooral bepaald zou worden door het fenomeen van strips voor volwassenen (wat dat ook moge wezen). De strip zal zich echter verbreden over verschillende genres met een eigen publiek. Striplezen wordt net zo'n vage aanduiding als boeken lezen.

de redactie

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 3145, 5003 DC, Tilburg, Nederland

REDAKTIE: Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest

LAY-OUT: Toon Dohmen, Laura Kroes, Gerard Zeegers
Verzetting Lay-out: Maaike Hartjes
VASTE MEDEWERKERS: Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, Pietemiel de Jager, Inktvis Prutduktie, Mike Marsfelder, Bert van der Meij, Henk Schouten, Karin van Wylick

OOK WERKTEN MEE: Mark Hendriks, Jacob Klemencic & Maaike Hartjes

DRUK & AFWERKING: Drukkerij SSN (Nijmegen), Van Burg Boekverzorging (Weurt)

BIJ DE VOORPLAAT: Originele tekening van Jacob Klemencic, een van de deelnemers aan het Formaline-projekt

ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK voor één jaar (f 20,00 / BF 370) of voor twee jaar (f 33,00 / BF 600). Belgische CJP-houders betalen per jaar BF 320, of per twee jaar BF 500. In Gent ook geld op mijn rekening! *ABONNEMENTEN GAAN IN na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 1648405&4 (B) t.n.v. Stichting Zet.El te Tilburg o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.*

Copyright 1996 bij Stichting Zet.El. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

OPLAGE:97.000exemplaren
ISSN: 1382 - 8630

FORMALINE

Berichten uit de wereld die small press heet

We hebben het wel vaker gezegd: het broeit op stripgebied. Als een ware veenbrand woekert de moderne stripcultuur onder de gevestigde stripinstanties door, om plotseling met een opvallend project aan de oppervlakte te komen. Het aantal brandjes is legio: in Nederland onder meer Marcel Ruijters met zijn stichting Monguzzi, onder welke naam hij het ene na het andere gekopieerde boekwerkje de wereld in stuurt. En wat te denken van het lef dat mensen tonen om eigen spaarcenten te steken in projecten als *Incognito* of *Zone 5300*? Ook België kent dergelijke ontvlammingen met bladen als *Pelure Amère* en *Frigo*. De veenbrand in de lage landen staat echter niet op zichzelf. Overal ter wereld zoeken (onbekende) stripauteurs een weg naar de oppervlakte. Niet alleen werken zij voor lokale of regionale stripbladjes, ook bestaat een levendig, internationaal ruilcircuit, waarbij driftig werk wordt uitgewisseld met dat van anderen. Van de kleine oplagen die er van hun bladjes verschijnen, verkopen de auteurs vaak niets. Ze worden via de post geruild met die van andere auteurs. Zo bevruchten tekenaars van Kaapstad tot Helsinki en van Ljubljana tot Los Angeles elkaar met ideeën en aanstekelijk enthousiasme. Dit alternatieve stripcircuit bestaande uit deze bladjes, maar ook uit amateurbladen en underground-magazines, wordt ook wel small press genoemd.

Een bloemlezing van hun werk is nu te vinden in het boekwerk *Formaline*, dat is uitgegeven door de Belgische Bronzen Adhemar Stichting (BAS). *„Dat was nodig,"* zegt initiatiefnemer en samensteller Peter van Laarhoven. *„Wie de wereld van small press wil verkennen, kan niet zomaar een stripspeciaalzaak binnenlopen. De bladjes hebben geen eigen verdeelsysteem. Ze zijn vaak alleen te krijgen via correspondentie. Met dit boek willen we lezers en uitgevers bereiken die de small press niet kennen."*

In september 1994 ontstond bij Van Laarhoven het idee om het fenomeen small press, dat overal ter wereld opdook, 'in een boek te gieten'. Hij verstuurde vervolgens uitnodigingen naar de diverse amateurbladen en stripinformatiebladen om tekenaars ertoe te bewegen hun werk in te sturen. *„Het resultaat was boven verwachting,"* aldus Van Laarhoven. *„Ik kreeg meer dan 1500 pagina's met strips, cartoons en tekeningen binnen. Oorspronkelijk zou het boek 150 pagina's dik word- Dat is nu 288 geworden."*

Het boek is uitgebracht in een oplage van 1000 exemplaren, dat voor de schappelijke prijs van 25 gulden of 495 franc in de winkel te verkrijgen is. Opvallende keuze bij de samenstelling van *Formaline* is, dat alle verhalen in de oorspronkelijke taal van de auteurs gepubliceerd zijn. Naast het boek is er ook een c.d.-rom verschenen, waarop behalve de strips ook de adressen van de auteurs terug zijn te vinden (die vreemd genoeg niet in het boek staan vermeld). De c.d.-rom kost even veel als het album. *„De prijs is bewust zo laag mogelijk gehouden. Voor de gemiddelde striplezer is onbekend werk al een hoge drempel om het te kopen. Een hoge prijs maakt die drempel alleen nog maar hoger,"* zegt Van Laarhoven.

Wat versta je precies onder small press?

„Voor mij is dat alles wat in kleine oplages verschijnt. Daarentegen gaat het niet om strips die in gelimiteerde oplages worden gemaakt: ze zijn makkelijk reproduceerbaar. De bladjes zijn eenvoudig in elkaar gezet en worden meestal niet gedistribueerd via de reguliere kanalen. Een professioneel verspreid blad als Zone 5300 *voldoet niet aan al deze criteria, maar inhoudelijk vind ik het toch small press."*

Waaraan voldoet small press volgens jou dan inhoudelijk?

„Dat valt uiteen in twee categorieën. Aan de ene kant heb je mensen die proberen mainstream-strips te publiceren, maar die niet aan de bak komen en zo op het amateurbladen- en small press-circuit aangewezen zijn. Aan de andere kant heb je mensen die geen concessies willen doen aan

de geldende wetten van de stripwereld en die alleen iets willen maken waar ze zin in hebben. Of die nu nieuwe grafische vertelvormen ontwikkelen, zoals sommige tekenaars in Frankrijk, of taboes willen doorbreken in hun verhalen, zoals veel in strips van tekenaars uit de Verenigde Staten gebeurt, maakt niet uit. Het gaat in eerste instantie om vernieuwing: de strip van morgen."

Hoe komt het dat small press de laatste jaren zo'n vlucht genomen heeft?

„In Angelsaksische landen heb je altijd al small press gehad. Immers, alles wat daar niet binnen het superheldengenre viel, was aangewezen op het alternatieve stripcircuit. In Europese landen als België, Nederland, Frankrijk en Zwitserland was het er ook wel, maar altijd op een zeer laag pitje. Door de crisis in de stripwereld de afgelopen jaren, wilden uitgevers geen risico's meer nemen met werk van onbekende auteurs. Hierdoor vielen veel jonge tekenaars buiten het reguliere stripcircuit. Joegoslavië tenslotte, had voor de burgeroorlog een rijke stripcultuur. Nadat het land uiteen gevallen was, moesten veel tekenaars zich heroriënteren. Zo zijn daar veel nieuwe kleine blaadjes ontstaan.
Naast dit alles is het de laatste jaren natuurlijk ook steeds makkelijker geworden om zelf je strips te reproduceren: iedereen kent wel iemand met een laserprinter en op iedere straathoek vind je tegenwoordig een kopieerwinkel. Dit alles tesamen maakt dat de small press momenteel zo'n groei doormaakt."

Jacob Klemencic

Jakob Klemencic
Een van de tekenaars uit voormalig Joegoslavië die in *Formaline* vertegenwoordigd is, is Jakob Klemencic. Deze 27-jarige tekenaar, die verantwoordelijk is voor de voorplaat van deze *ZozoLala*, komt uit Slovenië. Sinds enkele jaren stuurt hij zijn strips naar collega-tekenaars in heel Europa. *„Ik teken al sinds mijn kinderjaren,"* vertelt hij. *„Ik heb in mijn studententijd wel eens wat gepubliceerd in een universiteitsblad, maar tot mijn 21ste trad ik eigenlijk niet met mijn werk in de openbaarheid. Ik wilde mijn tekenwerk vervolmaken. Als standaard geldt daarbij voor mij het werk van mensen als Wrightson, Eisner, Muñoz en Breccia. Ik vind dat ik nog veel te leren heb."*

In 1989 begon Klemencic werk op te sturen naar science-fictionblaadjes in onder meer de Verenigde Staten, Canada en Duitsland. Deze horrorstrips werden er tot zijn verbazing in gepubliceerd. Inmiddels werkt hij voor stripbladen in Nederland *(Zone 5300)*, Frankrijk en Italië. Het zijn stuk voor stuk sombere verhalen, met veel zwarte humor, die donker op het papier zijn gezet.

Komt die duisternis in je werk voort uit de ellende waarin voormalig Joegoslavië sinds de burgeroorlog terecht is gekomen?

„Nee, Slovenië kende maar een klein oorlogje van tien dagen, waarin amper is gevochten. Die donkere verhalen komen voort uit mijn complexe persoonlijkheid, maar daar moet je maar niet over doorvragen."

Kent Slovenië een serieuze stripcultuur?

„De stripcultuur in mijn land is net een woestijn. Het enige wat er wordt uitgegeven is Disney en de verstripping van de laatste Batman-film. Ooit zijn er wat albums van Pratt vertaald, maar die verkochten niet. Voormalig Joegoslavië kende wel een rijke stripcultuur, maar die is nu uit elkaar gevallen. Ik ben redacteur van Stripburger, *het enige serieuze striphlad in mijn land. Het verkoopt slecht. Binnenkort willen we een Engelstalige versie op de markt brengen.*
Ik kan niet leven van mijn tekenwerk. Ik heb een baan als bibliothecaris. Zo af en toe maak ik eens een illustratie voor een krant of tijdschrift, maar daar houdt het mee op. Momenteel illustreer ik nog een boek van een Sloveense vriend, dat binnenkort in de winkels moet liggen. Voor mijn strips in bladen als Zone 5300 *krijg ik niet betaald. Het blijft overal behelpen."*

Waar haal je de motivatie vandaan door te gaan?

„Ik vind het niet erg dat ik geen geld voor mijn strips krijg. Ik heb een baan waarmee ik mezelf in leven kan houden. Tekenen doe ik voor de lol. Het geeft me de mogelijkheid eigen werelden te creëren. Ik ben mijn hele leven al anders geweest dan mijn leeftijdgenoten. Strip biedt mij een uitweg voor mijn gevoelens.

Gdoum

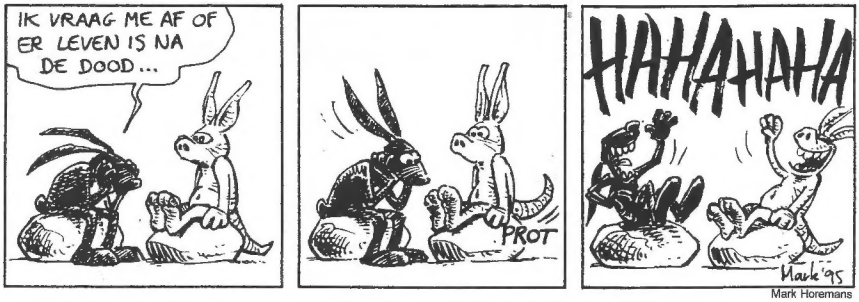

Mark Horemans

Ik correspondeer veel met Marcel Ruijters, met wie ik ook tekeningen uitwissel die we van elkaar afmaken. Hij probeert me voortdurend te motiveren mijn eigen album uit te brengen, maar ik vind me daar nog niet klaar voor. Als het ooit zo ver komt, zal ik het zelf moeten uitgeven. Een uitgever is er in Slovenië niet voor te vinden."

VLAANDEREN

Uiteraard is in *Formaline*, een Belgisch initiatief, heel wat werk verzameld van Vlaamse auteurs. Zoals voor het hele boek geldt, is niet alles van even hoge kwaliteit. Desondanks is veel werk verrassend. Twee tekenaars uit Vlaanderen die opvallen, zijn Bart Schoofs (26) en Mark Horemans (24). De eerste beschrijft in vier pagina's op ontroerende, maar niet sentimentele wijze over zijn oudejaarsavondbeleving. De tweede gooit hoge ogen met zijn gagstrookjes over *Maxomatozus het proefkonijn*. Hun situaties zijn illustratief voor zoveel jonge tekenaars in Nederland en België. De Leuvenaar Bart Schoofs publiceerde tot nu toe in het Belgische *Bill, Zone 5300* en Klemencic' *Stripburger*. Daarnaast daait hij eens in de zoveel tijd zijn blaadje *Braaf Varken* in elkaar, dat hij uitwisselt met andere tekenaars. *„Ik houd me pas sinds twee jaar bezig met strips,"* vertelt hij. *„Ik heb een halve baan als suppoost in een museum. De rest van de tijd maak ik muziek en teken ik wat. Ik heb geen betaalde illustratie-opdrachten of zo. Ik weet ook niet of ik er mijn beroep van zou willen maken. Als ik full-time ga tekenen, moet ik andere dingen laten schieten. En voor het werken voor een uitgever ben ik ook niet geschikt, ik kan geen concessies doen."*

Mark Horemans had voor *Formaline* alleen nog maar wat losse tekeningen in een streekkrantje gepubliceerd. Nadat hij in een artikel over Van Laarhovens plannen voor het boek had gelezen, stuurde Horemans wat pagina's in. *„Ik ken niet veel andere striptekenaars,"* zegt hij. *„Ik werk niet voor amateurbladen en correspondeer niet met andere tekenaars. Wel breng ik samen met twee vrienden binnenkort een eigen blad op de markt. Als we tijdig de laatste benodigde adverteerders gevonden hebben, ligt het dit voorjaar in de winkels. Het gaat* Verdomd Goed Tijdschrift *heten en moet iedere twee maanden gaan verschijnen."*

Voor het tijdschrift laat Horemans zich naar eigen zeggen inspireren door bladen als *Incognito* en *Zone 5300*. Zijn plannen zijn groots: *„De eerste oplage zal duizend exemplaren bedragen.* Verdomd Goed Tijdschrift *moet een podium zijn voor onbekende auteurs. Hiervoor wil ik ook contact opnemen met mensen die in* Formaline *staan. Het blad wordt gedrukt op A4-formaat, is 48 pagina's dik, met zwart-wit binnenwerk en een kleurenomslag. Het is de bedoeling dat het voor 140 Belgische franc -zo'n 8 gulden- in de winkels komt te liggen, zowel in Vlaanderen als in Nederland."*

KRITIEKPUNT

Terug naar Formaline. Een mogelijk kritiekpunt op het boek, is dat er meerdere strips van de zelfde tekenaars in staan. Met welke criteria heeft Van Laarhoven de 1500 ingezonden pagina's geselecteerd? *„Dat is puur subjectief geselecteerd op wat ik goed vind,"* antwoordt hij.

Maar had je niet een completer overzicht kunnen geven als je van iedere auteur maar één strip geplaatst had, zodat er meer tekenaars aan bod waren gekomen?

„Ik heb nooit de bedoeling gehad om met Formaline *het ultieme small-pressboek te maken, want dan was het pas echt een subjectief boek geworden. Ik wilde 'gewoon' een overzicht geven van wat er zoal op het gebied van small press gebeurt. Daarbij heb ik niet op de makers gelet, maar op het werk. Zo kan het inderdaad zijn dat er meerdere dingen van de zelfde tekenaar in terecht zijn gekomen. Een ander kritiekpunt wat ik voor de voeten geworpen krijg, is dat een auteur als Gummbah die wel in het boek staat, geen small-pressauteur is. Dat was hij echter nog wel toen ik in 1994 met de voorbereidingen begon. Hij had toen nog geen twee albums bij een bekende uitgever op zijn naam staan."*

Waarom heb je, in tegenstelling tot op de c.d.-rom, de adressen van de auteurs niet in het boek vermeld? Als een lezer nu geïnteresseerd raakt, kan hij de weg in de small-presswereld nog steeds niet leren kennen.

„Dat had meer ruimte gekost. Als ik dat had gedaan, hadden er minder strips in Formaline *gestaan, of was het album duurder geworden. En dat wilde ik niet."*

Wat gaat er nu met het boek gebeuren?

„Het zal worden verstuurd naar toonaangevende stripuitgevers over de hele wereld, zoals Casterman, Fantagraphics en Kitchen Sink Press. De tekenaars van wie werk is opgenomen in Formaline *hebben daar geen geld voor gekregen, maar hopelijk pikt een van die uitgevers hen eruit. En daarnaast komt het boek natuurlijk in alle strisspeciaalzaken te liggen. Ik hoop dat iemand die zijn hele leven alleen nog maar* Suske en Wiske *of* De Blauwbloezen *leest, zal ontdekken dat dit ook niet slecht is."*

Hans van Soest

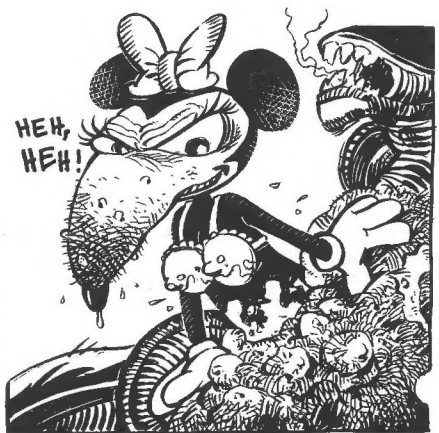

Bojan Redzic

FOERSTER houdt van zwart

Zonder te overdrijven kan je Philippe Foerster (1954) een van de belangrijkste vernieuwers van het Belgische beeldverhaal noemen. Met zijn nerveus ogende, karikaturale tekenstijl en zijn onnavolgbare verhalen is hij begin jaren '80 een van de vele voormannen van de nieuwe golf van striptekenaars die hun opleiding hebben gevolgd aan de Brusselse tekenschool L'Institut St. Luc. Nadat hij afgestudeerd is, deelt hij samen met studiegenoten Andreas, Berthet en Cossu een atelier. Na wat korte verhalen te hebben gemaakt voor het weekblad Kuifje, *begint hij in 1980 te tekenen voor het Franse maandblad* Fluide Glacial. *Voor dit blad levert hij iedere maand een kort zwart-witverhaal af, doorspekt met inktzwarte humor. Zestien jaar later werkt Foerster nog steeds voor dit tijdschrift en zijn zijn verhalen in een achttal albums uitgegeven, waarvan helaas alleen de eerste bundeling in het Nederlands verscheen (*Sommigen houden van zwart, *uitgeverij Yendor, 1984).*

Naast zijn werk voor Fluide Glacial *tekent hij voor de legendarische Buldog-reeks een eigenzinnige en onovertroffen versie van Pinocchio (Paul Rijperman, 1983). Eind jaren '80 start hij voor het weekblad* Robbedoes *de serie* Kapitein Starbuck, *waarvan drie albums zijn verschenen. Naast deze activiteiten schrijft hij ook scenario's voor*

anderen, zoals Het oog van de jager *voor Berthet (Dupuis, 1988). Samen met Cossu richt hij in 1994 het Franstalige tijdschrift* Brazil *op, waarin naast dat van gevestigde namen ook veel werk wordt gepubliceerd van veelbelovend talent. Inmiddels ligt er eindelijk weer eens een in het Nederlands vertaald album van zijn hand in de winkels:* Styx, *dat hij samen met Andreas maakte, was prompt een van de opvallendste albums van het afgelopen jaar. Tijd voor een gesprekje.*

Is het niet slopend al jaren lang iedere maand een strip voor Fluide Glacial *te moeten maken?*

In het begin was ik nogal bang voor de deadline, maar je leert er mee werken. Het is als ochtendgymnastiek. Als ik maar eenmaal een eerste idee heb, dan komen de andere ideeën vanzelf. Gelukkig wordt het blad de laatste tijd niet meer alleen door de zelfde tien auteurs volgetekend; er zijn veel nieuwe tekenaars bijgekomen. Hierdoor hoef ik niet meer per se iedere maand een verhaal in te leveren. Dat verlicht de stress. Je hebt tijd genoeg om er andere dingen naast te doen, maar kan altijd terugvallen op je werk voor *Fluide.*

Is een van de redenen dat je Brazil *hebt opgericht, dat je je andere ideeën niet in bestaande bladen kwijt kon?*

Dat is nog steeds moeilijk. Je hebt *Robbedoes* nog en *(A Suivre),* maar mijn werk past eigenlijk in geen van beide. Ik heb met *Kapitein Starbuck* wel voor *Robbedoes* gewerkt, maar de uitgever heeft de serie stopgezet: Dupuis wilde het niet meer.

Kapitein Starbuck *was bedoeld voor een jonger publiek en was daardoor een stuk opgewekter dan je verhalen voor* Fluide Glacial. *Waarom werk je zo graag in dat genre?*

Mijn verhalen zijn altijd een mengeling van humor en tegenovergestelde elementen, zoals horror. Dat is geen makkelijke combinatie, maar het resultaat wordt er beter door. Beide elementen tillen het verhalen namelijk naar een hoger niveau. Het verhaal wordt zo beter dan wanneer ik er alleen een humoristisch of alleen een tragisch verhaaltje van gemaakt had.

Vanwaar je voorkeur voor zwarte humor?

Dat komt voort uit mijn voorliefde voor vermenging van sombere met grappige dingen. Ik houd van alle humor, maar als 'ie zwart is, is humor veel leuker. Vraag me echter niet waarom, want dat zou ik niet weten.

Je werkt veel met vervormingen in je tekenwerk, zoals extreem vertrokken gezichten. Die zelfde karikaturale technieken komen terug in het werk van je collega's Andreas en Cossu.

We zijn dan ook meer dan alleen collega's. We hebben gedurende twee jaar samen een atelier gedeeld. Toen stonden we nog aan het begin van onze carrières. We bespraken samen dagelijks elkaars pagina's en wezen elkaar op fouten. Op deze wijze beïnvloed je elkaar op grafisch vlak en op je manier van werken. Zelfs bij Berthet, die grafisch een hele andere kant op is gegaan dan wij, kom je overeenkomsten tegen.
Cossu is nog steeds mijn beste vriend. De overeenkomsten tussen zijn werk en het mijne zijn het duidelijkst. Dat komt zowel door gemeenschappelijke interesse als door onze gezamenlijke opleiding. De zelfde grafische invloeden vind je terug bij iemand als Bézian. We hebben dan wel nooit samengewerkt, maar hebben wel in de zelfde periode aan St. Luc gestudeerd.

Je werk lijkt, zeker in Pinocchio, *beïnvloed door dat van Berni Wrightson.*

Ook Wrightson werkt met die mengeling van humor en horror. Ik houd erg van zijn werk, maar kan niet zeggen dat hij me echt heeft beïnvloed. In de periode van *Pinocchio* keek ik meer naar Eisner met zijn *Spirit*. Hij heeft me echt beïnvloed. Zijn verhalen zijn sterk; Eisner verstaat de kunst in zes of zeven pagina's humor, tragiek en avontuur perfect te doen samensmelten. Voor mij is hij de grootste. Ik vind Wrightsons tekenwerk mooi, maar ik denk dat hij Andreas meer heeft beïnvloed.

Hoe heb je met Andreas samengewerkt bij het maken van Styx?

Ik heb het scenario geschreven, samen hebben we de pagina-indeling gemaakt en hij heeft het inkten op zich genomen. Het is een wat vreemde manier van samenwerken, met een vermenging van twee tekenstijlen. Ook het album zelf is een bizarre mengelmoes: een melange van een klassieke policier en allerlei fantastische elementen. Aanvankelijk geloofde ik niet in die combinatie, maar na het zien van films als *Twin Peaks* raakte ik meer overtuigd van het slagen ervan. Le Lombard heeft me alle vrijheid gegeven. In het begin waren ze erg enthousiast over het boek. Later krabden ze zich eens achter de oren, omdat het niet direct in hun fonds paste.

Dwong de samenwerking met Andreas je anders te tekenen?

Ik moest mijn tekenwerk wat aanpassen en rekening houden met Andreas' inkting. In eerste instantie had ik het scenario helemaal niet voor mezelf geschreven, maar voor iemand anders. Ik wist nog niet voor wie. Ik had alles al een beetje geschetst. Later heb ik besloten het zelf te doen en heb ik die schetsen uitgewerkt. Ze zijn door het arceerwerk van Andreas wat realistischer geworden. Het was echter niet de bedoeling dat ik het zelf zou tekenen.

Waarom schrijf je zo graag scenario's voor anderen?

Doordat ik bijna iedere maand een verhaal voor *Fluide Glacial* moet maken, heb ik niet de tijd al mijn ideeën zelf uit te werken. Bovendien heb ik door het schrijven voor anderen de mogelijkheid eens andere universa te ontdekken. Zo ben ik momenteel bezig aan een western voor Berthet.

Als je graag andere universa verkent, waarom werk je dan nooit op andermans scenario?

Dat wil ik niet. Ik vertel liever dan dat ik teken. Het is die vertelkant die ik wil verkennen.

Maar waarom gebruik je die specifieke scenario's niet voor jezelf?

Omdat het dan verhalen zijn in genres waar mijn toch wat vreemde tekenstijl niet goed bij past en dan is er geen uitgever meer in geïnteresseerd. *(lacht)*

Heeft een uitgever dan wel eens moeilijk gedaan over je tekenstijl?

Alleen Dupuis. Dat kwam echter niet alleen door mijn tekenstijl, maar ook doordat de reeks niet goed genoeg verkocht.

Weliswaar gebruik je voor je verhalen vaak verschillende tekentechnieken, toch teken je altijd in de zelfde stijl. Wil je die grafische kant van je werk nooit verder verkennen?

Deze karikaturale tekenstijl is binnen mijn eigen strips een heel directe vorm van communiceren, de beste vorm ook. Natuurlijk blijf je altijd zoeken naar hoe je je boodschap het best kunt verpakken. Mijn verhalen zouden zeker minder goed overkomen als ik ze zou tekenen als een realistische ridderstrip. Ik schilder wel eens en doe dat in een heel andere stijl, maar een schilderij kan je dan ook niet vergelijken met een zwarte-humorstrip.

Hans van Soest

ACACIALAAN

MARK HENDRIKS

Het gemiddelde Nederlands huisgezin heeft zijn kamerinrichting gearrangeerd rond de televisie. Daarentegen wordt de sober gestoffeerde flat in Groningen van Mark Hendriks sterk bepaald door de aanwezigheid van een tekentafel. Zijn brood belegt de 24-jarige stripmaker vooral door het tekenen van ansichtkaarten met onderschriften in Gronings of Drents dialect.

„Ik werd eens geïnterviewd voor een plaatselijk blad. Daarin liet ik de naam Biggles vallen. Dat heeft een uitgever van ansichtkaarten gelezen. Hij was tevens de drijvende kracht achter een Biggles-fanclub en vroeg of ik een strip voor het clubblad wilde maken. Dat wilde ik wel. Het blad bestaat nu niet meer, maar daar kwam het werk voor de ansichtkaarten weer uit voort. Later kwam diezelfde uitgever ook op het idee om een boekje over vliegers te maken."

Het boekje is een uitgave in een fraaie, nostalgische oblong-uitvoering. Het beschrijft de wat primitieve avonturen van de vlieger Jan van Klaveren, die tijdens de Eerste Wereldoorlog de neutraliteit van Nederland helpt bewaren door nijver heen en weer te pendelen tussen Berlijn, Den Haag en Londen. Daarbij parkeert hij nonchalant en tot stijgend vermaak van de lezer een handvol vliegtuigen tot schroot.

„De uitgever stelde een paar eisen ten aanzien van het verhaal. Hij was Biggles-fanaat en wilde dus een held die alles kan, met een aantal bijfiguren, waaronder een eikel die voor de problemen zorgt. Het moesten Groningers worden, die de Duitse keizer gevangen nemen of zoiets. Daar heb ik me niet aan gehouden, voor zulke verhalen kun je *Buck Danny* lezen. Het moet verrassend blijven.

Ik weet dat als ik het tekenen niet leuk vind, het verhaal niet deugt. Dan heb ik ergens een verkeerde afslag genomen en kan ik beter opnieuw beginnen. Als het verhaal goed is, is zowel het vertellen als het tekenen even leuk, even spannend.

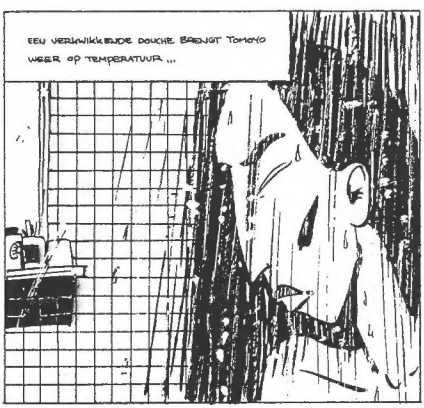

Meestal begin ik met een ruwe opzet van het verhaal, waarna de dialogen en de tekeningen volgen. Het verhaal is echter niet uitgewerkt. Ik ga van scène naar scène, om het voor mezelf ook spannend te houden. Als ik een compleet plot zou hebben of alles al netjes geschetst had, zou ik geen behoefte meer hebben om het nog een keer in het net te maken, want dan is het verhaal er al.

Ik heb een tijdje bij Modern Papier gewerkt. Ik zat tussen bekende tekenaars die in mijn ogen precies wisten hoe het moest. Ik werd daar erg onzeker van. Ik heb er van geleerd dat ik niet te moeilijk moet doen, je moet gewoon ergens beginnen.

Toch ben ik enorm kritisch ten aanzien van mijn eigen werk.

Als het verhaal klaar is, verander ik vaak nog van alles voor het naar de drukker gaat. Dat is de ellende van perfectionisme. Het prettige van een album is dat je er niets meer aan kunt veranderen. Ik vind het moeilijk om het punt te vinden, waarop ik weet of iets af is. Soms lukt het, soms niet."

Heb je een tekenopleiding gevolgd?

„Ik heb een paar opleidingen gedaan, maar ik wil niet zeggen dat dat geholpen heeft. Ik heb een jaar in Amsterdam aan de Vrije Tekenacademie gestudeerd. Na een jaar ben ik er vanaf gegaan omdat het tegen viel. Ik leerde helemaal niets. Het was teveel gericht op schilderen, je leerde er met verf omgaan. Het was niet wat ik verwachtte. Daarna, vier jaar geleden, heb ik het eerste jaar van de kunstacademie in Groningen gedaan, maar dat was helemaal een flop. Later ben ik toch weer terug gegaan naar de academie. Je moet toch wat. Je hoort vaak dat striptekenen op de academies niet serieus wordt genomen. Ik denk dat het er aan ligt hoe je je presenteert. Ik ben serieus bezig met strips en dan moeten ze niet om je heen kunnen. Het is wel leuk als leraren praten over later als je een album gaat uitgeven, terwijl ik in werkelijkheid al aan mijn tweede album bezig ben."

Dat tweede album bevat een tweetal avonturen van de Japanse hoofdpersoon Tomoyo.

„Rob den Houten, de uitgever, heb ik in Zwolle ontmoet en die vroeg me wat op te sturen. Ik stuurde wel vaker wat op naar uitgevers, maar dan hoorde je nooit meer wat of pas na een half jaar pas. Van Rob kreeg ik binnen twee maanden een proefdruk thuis en voor Breda had hij de eerste 25 exemplaren weten te drukken. Het album liep goed. Het is uitgebracht in een oplage van honderd exemplaren en ik geloof dat we er nu zeventig kwijt zijn.

Wat me opvalt is dat mensen het goed vinden of helemaal niets, er zijn weinig lauwe reacties. Mooier kun je het haast niet hebben.

In het personage Tomoyo zit een deel van mezelf en een deel van een Japanse penvriendin. Het meest paradoxale van dit boek is dat ik het heb gemaakt toen mijn vriendin met een ander is weggegaan. Tomoyo heeft mij opgevangen. Ik heb er een hoop emoties ingestopt en opeens was ze er. Ik heb niet echt met vooropgezette bedoelingen nagedacht over de ontwikkeling van het personage.

Binnen een maand stond het verhaal op papier en het heeft veel geholpen. De strip is erg donker geworden, maar zo voelde ik me ook. Achteraf valt me pas op wat een monotoon, somber verhaal het geworden is. Op het moment dat ik het maakte, dacht ik er niet zo bij na."

Voor wie teken je eigenlijk?

„Ik teken ik eerste instantie voor mezelf. Maar als je het naar buiten brengt, moet je wel aandacht besteden aan de uitvoering. Zonder publikatie zou ik ook tekenen, maar uitgeven geeft je echter het idee dat je niet helemaal voor lul zit te tekenen. Het is goed dat het gezien wordt. Daarom zijn bladen als Incognito en Iris ook zo belangrijk. Je leert van opmerkingen van andere tekenaars en het publiek dat je tegenkomt op beurzen.

Het publiek heeft recht om te weten wie ik ben. Ze moeten kunnen zien hoe ik werk. Ik had graag geweten hoe Pratt werkte, dat ik een indruk had gekregen van zijn werkwijze."

Aan het werk van Mark Hendriks is zijn bewondering voor Pratt af te zien. Er zijn echter meer invloeden.

„Ik had alles van *Buck Danny* en andere pilotenstrips. Wat ik nu nog over heb, zijn vooral albums van Pratt en Micheluzzi. Ook *Guust Flater* blijft. De rest heb ik allemaal verkocht. Dat schijnt binnen de schrijverswereld als een goed teken te worden gezien. Hoe meer je zelf tekent, hoe meer je van je verzameling wegdoet. Uiteindelijk houd je alleen maar het echt goede werk over. Bij mij klopt dat dus. Ik heb jarenlang gedacht dat Charlier een steengoede scenarioschrijver was. Als ik het nu lees, weet ik op de eerste pagina al hoe het verhaal zal aflopen en dat vind ik niet echt van kwaliteit getuigen. Dat is me langzamerhand duidelijk geworden. Al die verhalen zijn hetzelfde. Zo kom ik vanzelf bij Pratt terecht.

Iemand heeft ooit gezegd over beïnvloeding, dat zij en haar voorbeeld een paar jaar op de zelfde trein hadden gezeten en dat ze bij een bepaalde halte een ander spoor had gekozen. Op die manier ben ik beïnvloed door Pratt. Maar ook Vandersteen, Moebius en Tardi zijn een tijdje mijn voorbeeld geweest. Maar in Pratts tekenstijl heb ik mij het meest herkend. In Nederland wordt, vooral op tekenacademies, te moeilijk gedaan over beïnvloeding. Je moet het toch ergens vandaan halen."

Jef Nieuwenhuis

KWACK
JA, DAT ZOU MOOI WEZEN
...

Krachtige emoties

De fascinaties van Frédéric Bézian

Fin-de-siècle, decadentie en occultisme. Het zijn de geëikte termen om Frédéric Bézian (1960) mee te karakteriseren. Nog steeds wordt Bézian vereenzelvigd met zijn verhalenbundels Eeuwwisseling *en* Dodendans *uit de jaren tachtig, barokke zwart-witstrips over het einde van de vorige eeuw, waarin gekwelde zielen zich wentelen in diepe poelen van wanhoop en verval. Wanneer wij hem in Brussel ontmoeten, voldoet hij volledig aan ons beeld van het brein achter beide intens duistere albums: een magere gestalte, gestoken in een onberispelijk wit overhemd met bijpassende, even onberispelijke zwarte broek en das, puntlaarzen, veel zilver, het zwarte haar strak achterover gekamd. Met de rusteloze regelmaat van de kettingroker schiet zijn rechterhand zwierig naar de asbak, steeds subtiel de aandacht vestigend op een prominente ring met doodshoofd. Een paar bruine ogen prieml door de rook heen. Toch is het stigma van verlate dandy niet helemaal op Bézian van toepassing. Regelmatig stokt zijn spraakwaterval, die na elke vraag op gang komt, om te worden gerelativeerd met een hoog opgetrokken wenkbrauw. Bézian heeft zijn vroegere hang-ups vaarwel gezegd.*

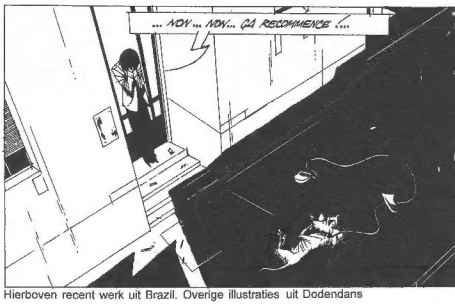

Hierboven recent werk uit Brazil. Overige illustraties uit Dodendans

Natuurlijk beginnen we het gesprek over de aantrekkingskracht van de bedompte werelden van Eeuwwisseling *en* Dodendans. *Werelden, waarin Bézian het Franse publiek tot en met 1993 nog een trilogie lang (de kleurenalbums* Adam Sarlech, La chambre nuptiale *en* Le testament sous la neige*) met graagte binnenvoerde.*

Het occulte was voor mij vooral een manier om het domein van het fantastische te betreden. Het is vooral het fantastische element dat me boeit. Als kind heb ik natuurlijk altijd van spookverhalen en dergelijke gehouden. Het fantastische is voor mij echter vooral een manier om me met fundamentele vragen bezig te houden. Vragen over het leven, de liefde, het groteske, afschuw, schizofrenie... Sterke emoties. Waar het me bijvoorbeeld bij het spiritisme om gaat, is de reactie van de aanwezigen tijdens een séance. Dat wil zeggen hun reactie op iets dat niet tastbaar is, niet te beschrijven. Iets dat aan gene zijde van het leven ligt, waarover we dromen of bijgelovig zijn. Daar gaat het me om, want dat is menselijk, dat is echte transpiratie, dat zijn emoties waar we niet omheen kunnen.
Ik heb geprobeerd me op mijn manier te amuseren met het fantastische, zonder al te veel clichés, buiten de gebaande paden om. Dat is de reden waarom ik me meer dan tien jaar gericht heb op het einde van de vorige en het begin van deze eeuw.
Wat me speciaal trok in het fin-de-siècle was de notie van een einde. Ik ben gefascineerd door eindes. Dat een verhaal eindigt, vind ik altijd een beetje merkwaardig, omdat elk einde in wezen willekeurig is. Zodoende ben ik natuurlijk ook lichtelijk geobsedeerd door de dood. Dat is het einde in zijn stompzinnigste, meest primaire vorm. Daarmee wil ik mezelf niet als morbide afschilderen. Ik ben niet morbide. Luguber of macaber, maar niet morbide. Naar mijn idee is iemand die zich verheugt op de dood morbide. En ik ben enorm bang voor de dood! *J'ai horreur de l'idée de la mort, quoi!* Wat mij interesseert, is wat er omheen gebeurt. Samen met sex is de dood het oudste fantoom op aarde. Daaraan heeft alles en iedereen dromen of nachtmerries overgehouden: religie, kunst, muziek, literatuur, alles! Dat interesseert me.

Het fin-de-siècle boeide me natuurlijk ook door mijn voorkeur voor een decadente sfeer en de decadente literatuur, schilderkunst en muziek uit die tijd. Ik doel daarmee op de beweging van Franse estheten die zich min of meer op Oscar Wilde beriepen. Ze was erg interessant, omdat ze zich niet beperkte tot de letteren. Er waren contacten met symbolistische schilders, toneelschrijvers, acteurs, musici, et cetera. Voor hun tijd hadden die mensen een erg moderne smaak. Ze gingen er zo ver in, dat het bijna een manier van leven werd. Ze streefden naar een soort totaalkunst.
Dat is iets wat me bijvoorbeeld ook aanspreekt bij opera's. Opera maakt gebruik van alle kunsten. Het is een totaal hybride kunstvorm: literatuur, grafiek, decor, toneelspel, zang, muziek... absoluut enorm! Alomvattende kunstwerken fascineren me. Musils roman *De man zonder eigenschappen* is nog zo'n voorbeeld. Twintig jaar heeft Musil eraan geschreven en nog heeft hij hem niet afgemaakt. In de strip zie je het bij Jacobs, die een erg gecompliceerd universum schept, erg zwaar, dat desondanks samenhang vertoont. Het fascineert me hoe hij zo'n gigantische, complexe wereld tot het einde toe samenhangend weet te houden. Met alles wat dat met zich mee brengt wat betreft het verhaalritme, het kleurgebruik en de ontwikkeling van de personages.

Het is al gauw duidelijk dat praten met Bézian onmogelijk is zonder dat de culturele referenties over tafel vliegen. Hij is een ware cultureel omnivoor, die net zo makkelijk Oscar Wilde als Jackson Pollock, Cobra, of P.J. Harvey aanbaalt. Op stripgebied stoort hij zich evenmin aan grenzen.

Rond mijn vijftiende was ik erg onder de indruk van stripmakers als Bilal, Moebius, Alexis en Druillet. Wat later kwam ik in aanraking met het werk van Muñoz en Sampayo en Alberto Breccia, die ik zo ongeveer als mijn geestelijk vader beschouw. Sinds de jaren tachtig ben ik geïnteresseerd in minder toegankelijke strips, strips die conventies proberen te doorbreken. Mensen als Mattotti, McKean of Baudoin, die niet steeds proberen hetzelfde te doen, maar zich continu nieuwe vragen stellen. Daarnaast blijf ik sommige klassieke strips herlezen: *Guus Slim* van Tillieux, *Robbedoes* van Franquin, enkele albums van *Blake en Mortimer*, dat soort dingen.

Al deze invloeden hebben hun uitwerking niet gemist. Door de jaren heen is Bézian zijn eigen stijl blijven ontwikkelen.

maken. Ik heb zelfs mijn tekenstijl aangepast, zodat de kleuren beter tot hun recht konden komen. De kleuren spelen hun eigen rol, zijn als het ware een extra personage.

Aan de trilogie zit nog een ander opmerkelijk verhaal vast.

Toen ik mijn scenario voor *Adam Sarleck* na twee jaar af had en net aan het tekenwerk begonnen was, verscheen de eerste aflevering van *Samber* van Yslaire en Yann in het stripblad *Circus*. Ik was verbijsterd: het was exact het zelfde idee! De namen van sommige personages kwamen overeen! De familiebanden, het dagboek, een in het zwart gekleed meisje dat op het platteland rondloopt zonder dat iemand weet waar ze vandaan komt... Ik wilde het zelfs ook in witte en rode kleuren doen! Het was vreselijk!

Na de trilogie, die er vertraagd en in enigszins gewijzigde vorm toch kwam, begon Bézian in '94 voor het nieuwe tijdschrift Brazil *aan een reeks korte verhalen.*

Bij *Brazil* heb ik alle vrijheid. Wat ik er voor maak, is hedendaagser dan mijn vroegere strips. Ik wil mezelf niet herhalen, maar steeds verder gaan. Ik benader het fantastische nu op een persoonlijker manier, eerder te vergelijken met Henry James in de literatuur dan met Edgar Allen Poe. De verhalen zijn psychologischer van aard.
Ik keer nu ook terug naar zwart-wit, met alle kennis die ik heb opgedaan tijdens het werk aan de drie albums in kleur. Op grafisch vlak zijn de verhalen heel puur. Ik werk geheel zonder documentatie en probeer de efficiëntie tot een maximimum te drijven. Dat wil zeggen, dat ik de decors tot bijna niets terugbreng, een paar rechte lijnen, meer niet. Hard en elegant, een beetje zoals de Bauhaus-groep dat deed.
Bovendien werk ik nu praktisch zonder scenario, bijna volledig improviserend. Ik heb een uitgangspunt van ongeveer drie regels: ik weet waar ik naartoe wil, zonder dat ik weet hoe. In totaal wil ik vijftig, zestig pagina's maken, met elk hoofdstuk in een compleet andere toonzetting, zodat het lijkt alsof ze niet over het zelfde gaan. Het gaat om wat er in de hoofdstukken gebeurt en om wat er tussenin gebeurt. Het verband tussen de hoofdstukken wordt niet geheel uitgesproken.
Dat trekt me aan bij de mensen die erin slagen hun muziek, films, of boeken zo sober mogelijk te houden. Het is boeiend wanneer niet alles wordt uitgesproken, wanneer de personages iets op hun lever hebben, dat ze nooit prijsgeven. Hun hele leven staat dan in het teken van dingen, die ze nooit toe zullen geven.

Plannen voor na deze reeks korte verhalen heeft Bézian al. Meer dan genoeg plannen.

Momenteel bereid ik een lang verhaal voor. Ik ben pas in de fase van het scenario en dat gaat nog veel tijd kosten. Grafisch zal het weer geheel anders worden dan wat ik nu maak.
Daarnaast houd ik me al een paar jaar lang bezig met andere dingen dan strips. Van tijd tot tijd speel ik piano bij stomme films, vooral bij expressionistische films als *Das Kabinett des Dr. Calligari*. Sinds twee jaar ben ik incidenteel ook filmacteur en doe ik ook wat schilderwerk en exposities. Het is allemaal niet zo serieus. Ik probeer in alle richtingen wat uit. Ik ben altijd verzot geweest op het domein van de creatie: schrijven, schilderen, muziek, alles eigenlijk. Dat is de reden waarom er zoveel tijd zit tussen mijn strips.

Toon Dohmen en Hans van Soest

Wat de meeste mensen niet weten, is dat ik tijdens het werk aan *Dodendans*, tussen '83 en '86, ook andere dingen gemaakt heb. Geen strips, maar teksten en illustraties, bedoeld om me van al mijn reflexen en tics af te helpen. Ik heb toen geprobeerd compleet anders te tekenen, veel vrijer. Het was erg druk, expressionistisch en hybride, met allerlei technieken, Chinese inkt, schetsen, gewassen tekeningen, dat soort dingen. Door die illustraties heb ik mijn tweede natuur ontdekt, heb ik me - naar mijn mening - enorm ontwikkeld. Helaas heeft mijn toenmalige uitgever Futuropolis er niet aan gewild. Het was geen strip; ze vonden het te experimenteel.
Voor de mensen die na *Dodendans Adam Sarleck* lezen, lijkt het een enorme sprong. Ze herkennen *Adam Sarleck* en de rest van de trilogie niet als een reactie op mijn stilistische experiment. Terwijl de minitieuze, grondig gedocumenteerde opzet van de trilogie er wel een reactie op is. Ik wilde het zo samenhangend mogelijk

Het Laatste Oordeel

Strips, aha! De wereld van het beeldverhaal
Van Gompel & Hendrickx
Uitg. Standaard; 112 p.; zwart-wit; ƒ 21,50.

Wat mij betreft, verschijnen er veel te weinig boeken over strips. Althans, in het Nederlands. Vergeleken met de Frans- en Engelstalige striplieflebber, die zijn of haar boekenkast kan laten uitpuilen van de lijvige studies over de negende kunst, is het voor de Nederlandstalige geïnteresseerde behelpen geblazen. Elke Nederlandstalige publikatie is alleen daarom al meer dan welkom.
Eind vorig jaar verscheen *Strips, aha! De wereld van het beeldverhaal.* Een verdienstelijk initiatief van uitgeverij Standaard, die tot nog toe niet bekend staat als maecenas van weinig commerciële lektuur. *Strips, aha!* richt zich op de geïnteresseerde stripleek. Het probeert de horizon te verbreden van degenen, die regelmatig *Suske en Wiske* of een *Asterix* lezen, maar niet goed weten wat de strip nog meer te bieden heeft. Het boek is onderverdeeld in hoofdstukken over de geschiedenis van het beeldverhaal, stijlen en genres, levensbeschrijvingen van de belangrijkste auteurs, hoe een strip wordt gemaakt en het verzamelen van strips. Een stripgids met een opsomming van winkels, uitgeverijen en beurzen, en een verklarende woordenlijst besluiten het geheel.
Dat lijkt een prima opzet voor een introduktie in de wereld van het beeldverhaal. *Strips, aha!* stelt echter teleur.
Neem het hoofdstuk over de geschiedenis van de strip. Gezien de opzet van het boek is het beperkt van omvang. Dat is op zich begrijpelijk. Helaas hebben de auteurs niettemin zoveel mogelijk stripfiguren en stripmakers de revue willen laten passeren. Het hoofdstuk over de striphistorie wordt daardoor teveel een opsomming van namen en jaartallen, waarbij te weinig ruimte resteert voor een behoorlijke toelichting. Iemand die de opgesomde namen niet kent, zal daar niet veel wijzer van worden. Voor iemand die ze wel kent, heeft het boek niets nieuws te melden.
Daar komt bij, dat de auteurs er een merkwaardige selektie van informatie op na hebben gehouden. Zo wordt een halve pagina gewijd aan Dick Matena. Dat is de man van harte gegund, maar het wekt bevreemding dat tegelijkertijd auteurs als Bilal, Schuiten en Rosinski worden genegeerd.
Ook de keuze voor 25 Europese auteurs, aan wie een biografie wordt gewijd, is voor discussie vatbaar. Vijf biografieën blijken te zijn gewijd aan auteurs van uitgeverij Standaard. Hoezeer ik het tekenwerk van Bosschaert ook bewonder, ik heb niet het idee dat zijn belang voor de strip even groot zou zijn als dat van Hergé of Franquin, van wie eveneens een biografie is opgenomen. Om over Leemans en Nys, die evenzeer met een biografie worden geëerd, nog maar te zwijgen.
Zo kunnen bij alle onderwerpen uit dit boek vraagtekens worden geplaatst. In het hoofdstuk over genres, bijvoorbeeld, wordt de literaire strip omschreven als een stripbewerking van een roman. Mij lijkt echter, dat de auteur van een literaire strip niet louter amusement wil brengen en een strip maakt met vergelijkbare aspiraties als een schrijver van literatuur. Ook lijkt het me niet echt noodzakelijk om veel ruimte te besteden aan het definiëren van genres als de voetbalstrip en de pornostrip. Misschien is het als melige humor bedoeld, net als de verklarende woordenlijst achterin het boek, die met rake typeringen van moeilijke woorden als plaatje, herdruk en uitverkocht stijf staat van de flauwekul.
Door enerzijds steken te laten vallen en anderzijds de tekst te doorspekken met meligheid, is *Strips, aha!* niet het handboek voor de beginnende stripkenner, dat het had kunnen zijn. *(Paul)*

Broeders & Van Peborgh

Tyandall: De reis naar het Noorden
Broeders & Van Peborgh
Uitg. Arboris; 44 pl.; kleur; ƒ 9,95/BF 195; ongekart.; ƒ 19,95/BF 395; gekart.

De Vlaamse tekenaar Ken Broeders en scenarist Luc van Peborgh maken met *De reis naar het Noorden* hun debuut. Dat zou je niet zeggen, wanneer je hun album doorbladert en dat is beslist een aanbeveling. De tekeningen zijn van een hoog niveau. Broeders werkt rechtstreeks in kleur alsof hij dat al zijn hele leven heeft gedaan en misschien heeft hij dat ook wel. Met name de plaatjes met regen, rook of een bijzondere lichtval zien er professioneel uit. Het scenario zit vakkundig in elkaar, maar heeft helaas een hoog dertien-in-het-dozijn-gehalte.
De reis naar het Noorden speelt zich af in een fiktieve Middeleeuwse

DE COLLECTIONEUR

ANTON DAMEN
MARQ VAN BROEKHOVEN

NOU HEBBEN WE ECHT ALLES AL GEPROBEERD OM IN ACACIALAAN TE KOMEN, ANTON!
WAT MOETEN WE DOEN VOORDAT DIE ZEIKERS VAN DE ZOZOLALA NOU EINDELIJK EENS AANDACHT AAN ONS BESTEDEN...
HMM...

Acacialaan

In de ruime studio van Marq van Broekhoven en Anton Damen is het een drukte van jewelste. De twee genieën lassen speciaal voor ZZL hun contractbespreking met het Rijksmuseum af om ons te woord te staan.

Terugkijkend op jullie briljante loopbaan, waar is volgens jullie het succes begonnen?
Marq: In de kroeg!
Anton (corrigerend): Nee, nee, voor mij persoonlijk was dat toen we door Hans G. Kresse gevraagd werden om zijn strippie, Erik de Noorman of zoiets, over te nemen. Het is een publiek geheim dat we al sinds de jaren '50 de verhaaltjes verzonnen hebben. Dat was voor het eerst dat ik intensief met Marq samenwerkte: hij schetste en inkte de personages. Hans, die eigenlijk alleen maar de achtergrondjes verzorgde (en dan alleen nog maar in schrikkeljaren!), heeft op zijn doodsbed, zo schijnt het, toch wel wroeging gekregen dat hij altijd zijn eigen naam eronder zette.
Marq: Maar dat was nog niks vergeleken bij Dirk, de directeur van een blaadje waar

maatschappij. De beschreven landen hebben niet echt bestaan, maar hebben veel weg van een laat-Middeleeuwse wereld. Een bisschop maakt misbruik van zijn positie om een legendarisch boek te ontvreemden, waarin de geheimen van de magie worden onthuld. Deze diefstal is de aanleiding voor een queeste, die in *De reis naar het Noorden* wordt ingezet. Een rechtschapen priester zet de achtervolging in en volgt de gevallen bisschop naar de barbaarse contreien van het Noorden, die worden geplaagd door stammentwisten en waar een beschaafde Zuiderling zich niet durft te wagen. Zo'n tocht is ontelbare malen het onderwerp geweest van strips en andere verhaalvormen en de auteurs van *Tyandall* weten dan ook nauwelijks te verrassen met de avonturen, die zij hun priester onderweg laten beleven.
Wellicht hadden de auteurs de mogelijkheden beter moeten uitbuiten, die de keuze van een priester als hoofdpersonage hen biedt. Het had de strip meer diepgang gegeven, wanneer hij was geportretteerd als man van God, die tegen wil en dank in een avonturiersrol terecht komt en met zijn belofte worstelt, wanneer hij geweld moet gebruiken. Nu is de priester tezeer een passief personage, dat zijn escorte het vuile werk op laat knappen.
Dat alles neemt echter niet weg, dat *De reis naar het Noorden* een vlot lopende en goed ogende avonturenstrip is. Deze eersteling zou weleens het begin kunnen zijn van een lange reeks stripalbums van Broeders en Van Peborgh. *(Paul)*

Foerster & Andreas

Styx
Foerster & Andreas
Uitg. Le Lombard; 54 pl.; zwart-wit; gekart.; ƒ 22,95.

Het album *Styx* is het resultaat van de samenwerking tussen de stripreuzen Foerster en Andreas, en wordt uitgegeven in de prestigieuze Getekend-reeks (de nieuwe naam voor collectie Verhalen en Legenden) van uitgeverij Le Lombard. De verwachtingen mochten dus hooggespannen zijn, maar worden slechts ten dele ingelost.
Het grote manco zit in het scenario. Schrijver Foerster heeft bij het plotten op twee gedachten gehinkt en dat wreekt zich. Het verhaal begint in de stijl van de private eye-mysteries en bezwijkt aan het einde aan een overgewicht van de magie van zielmanipulatie en de psychologie van gefrustreerde broederliefde.
Op zich zijn deze elementen wel te combineren, maar Foerster blijkt er in dit album niet toe in staat. De scenarist beheerst het schrijven van een *whodunnit* onvoldoende. Hij wil bijvoorbeeld de lezer laten meezoeken, maar verzuimt de essentiële informatie te geven, die de hoofdpersoon helderheid over de ware dader verschaft. Het verhaal blijft te lang een opeenvolging van spannende gebeurtenissen. Als betrof het een deeltje uit de stripserie *Dick Bos*, wordt Foerster daardoor tegen het einde geconfronteerd met de noodzaak in een kort tijdsbestek veel helderheid van zaken te geven. Tegelijkertijd introduceert hij dan veel nieuwe elementen, die op die manier eerder stoplappen zijn, dan dat ze het verhaal een meerwaarde geven. De finale is een anti-climax en het verhaal daardoor teleurstellend. Het grafisch gedeelte verdoezelt veel en maakt een hoop goed. Als schetser is Foerster aanmerkelijk beter op dreef en inkter Andreas voegt veel sfeer en kwaliteit aan de platen toe. Het album is het aankijken meer dan waard. Van het scenario kan dat helaas niet gezegd worden. *(Jef)*

VERDWIJNEN, MAAKT VOOR HET GEEN ONDERSCHEID VOOR DE HERSENEN...
MAAR HÉ DAT MÉ SCHRIKKEN. IK DACHT, DIT EEN DAT, VINDT JE VAN, OH FAN!

Hendriks

Tomoyo
Mark Hendriks
Uitg. RdH; 46 pl.; zwart-wit; gekart.; ƒ 27,95.

Tijdens de stripdagen in Breda verscheen bijna onopvallend **Tomoyo** van Mark Hendriks (zie *Acacialaan* in dit nummer). Het album bevat twee korte verhalen over een eigengereide Japanse actrice in een Gronings (?) landschap. Deze curieuze combinatie levert bizarre optiekverschuivingen op die de lezer regelmatig op het verkeerde been zetten. In het eerste verhaal waant men zich pagina's lang in Japan, tot Tomoyo het theater verlaat en in de Doodlaan wordt lastiggevallen door Nederlandse soldaten, beschermd door Engelse MP's en aangesproken door Groningse jongeren.
Een lijn kennen de verhalen nauwelijks, waardoor de hoofdpersoon zich nogal ongericht door het scenario beweegt. Dit levert een verrassende levensechtheid op, die nog wordt versterkt door het feit dat Tomoyo regelmatig spijt heeft van haar doen en laten. Die

DE COLLECTIONEUR
ANTON DAMEN
MARCI VAN BROEKHOVEN
OCH GOT... "MARS GREMMEN IS VOOR ONBEPAALDE TIJD GESTOPT MET HET TEKENEN VAN TRIX EN MENEER POUTJES EN GAAT IN RETRAITE IN EEN KLOOSTER"
TJA...
DOODLAAN
DAT ZAT FRAAI TE KOMEN! DIE VIEZE STRIPJES DUIDDEN OP EEN VERZIEKTE GEEST. HOPELIJK KOMT DIE JONGEMAN IN ZO'N BEZIELENDE OMGEVING TOT BEZINNING...
ZO! EN NU MOEDER OVERSTE!

levensechtheid maakt identificatie voor de lezer goed mogelijk, ondanks het feit dat Tomoyo's karakter weinig diepgang kent en haar gedrag op zijn zachtst gezegd onorthodox genoemd kan worden. Spottend met alle wetten voor het vertellen van een goed verhaal lukt het Mark Hendriks op deze manier de aandacht toch gevangen te houden.
De meerwaarde van dit album zit echter vooral in de bijzondere mengeling van heftigheid en afstandelijkheid. Tomoyo is een zeer gewelddadig type. Een liftbediende wordt met een bloembak beschadigd *(„Arrogant kutje")*, een collega wordt met een touw ontmand *(„ M'n jongebeer. Ik zal nooit vader kunnen worden")* nadat al eerder zijn potlood tijdens het venten met haarspray is bespoten. Al dat geweld wordt echter met ironie en in statische beelden beschreven. Zelden wordt de lezer in de turbulentie meegesleurd.
Datzelfde geldt voor de seks. Alle heteroseksuele mannen wensen Tomoyo te bespringen en zeer regelmatig komt zij hen daarin tegemoet. Vaak gebeurt dat echter plichtmatig en als dat niet het geval is, heeft ze achteraf spijt. Al dat gedoe lijkt Tomoyo in wezen koud te laten, en ook de lezer kijkt daardoor vervreemd, maar niet onberoerd toe. Dat is de kracht en het bijzondere van dit debuutalbum. De lezer wordt heen en weer getrokken tussen betrokkenheid en afstandelijkheid en moet op eigen kracht zijn keuze maken. *(Jef)*

Schréder

Wolven
Schréder
Uitg. Arboris; 56 pl.; kleur; gekart.; *f* 29,95/BF 595.

Na afloop van een gekostumeerd feest houden drie genodigden de Markies van Balayrac en zijn vrouw nog enige tijd gezelschap. De Markies vertelt zijn familielegende, waarna twee gasten en de markiezin de vertellersrol overnemen. De drie raamvertellingen handelen over egoïsme, obsessie en verwaandheid. Aan het einde van de avond blijkt dat de wolvenlegende van de markies meer op waarheid berust dan menigeen vermoedde.
Met *Wolven* levert Etienne Schréder zijn tweede album af. *Het geheim van Coïmbra* kreeg als debuut enige aandacht, maar drong niet door tot het grote publiek. Met *Wolven* zal dat waarschijnlijk evenmin lukken. Raamvertellingen in stripvorm zijn niet aan iedereen besteed. Het scenario is gecompliceerd en op sommige vragen komt geen antwoord. Waar is het verdwenen kind bijvoorbeeld in *De zaak Ogedine*? Pas aan het eind van de raamvertelling blijkt dat het kind niet de hoofdpersoon van het verhaal is, maar slechts de aanleiding tot het vertellen.
Schréder werkte eerder als assistent bij Schuiten, Peeters en Goffin. Het uitwerken van achtergronden is ook duidelijk zijn sterkste kant. In het tekenen van kastelen, auto's en machines zit Schréders deskundigheid. Zijn personages zien er karikaturaal uit. Hun gezichten doen soms denken aan figuren van Andreas. Terwijl Andreas echter veel arceert in de gezichten, laat Schréder dat achterwege. Daardoor missen zijn figuren beweging en diepte. Ze lijken stil te staan in hun omgeving. Deze technische zwakheid houdt de tekenaar consequent vol, waardoor het een stijl wordt die bij het verhaal past.
Wolven zal de liefhebbers van *Het geheim van Coïmbra* niet teleurstellen. Uitgeverij Arboris verdient waardering voor de wijze waarop zij de relatief onbekende Schréder de kans geeft om met meerdere albums een eigen publiek op te bouwen. *(Karin)*

Zeker Lezen

Een contract met God
Eisner
Uitg. Sherpa; geb.; *f* 39,95/BF 799.

De Amerikaanse stripmaker Will Eisner heeft zich in de veertiger en vijftiger jaren brede erkenning verworven met de avonturen van zijn onconventionele held the Spirit. In 1952 trok Eisner zich terug in de anonimiteit van een eigen produktiemaatschappij en leek hij voor de stripwereld verloren. Niets bleek echter minder waar. Een kwart eeuw later maakte hij een glorieuze come-back met het fraaie *A Contract with God ... and other tenement stories*. Daarmee introduceerde hij het begrip graphic novel: een strip die meer wil zijn dan een vlot verteld en getekend verhaal. Alle verhalen in *Een Contract met God* gaan over mensen die ergens mee worstelen en tot de onderliggende partij horen. Meestal verkeren ze maatschappelijk in de onderste lagen en als dat niet het geval is, dan zitten ze emotioneel of sociaal in de problemen. In het titelverhaal draait het om de vrome Jood Frimme Hersh, die een contract met God sluit om zekerheid aan zijn bestaan te geven. Als dit uiteindelijk geen garantie blijkt te zijn, werpt hij zijn vrome levenswandel van zich. Als door speculatie rijk geworden man doet hij later alsnog een poging om een waterdicht contract te sluiten. Op het moment dat dat lijkt te lukken, grijpt het noodlot (of God) voor de laatste keer onbarmhartig in.
Soms lijken de geschiedenissen melodramatisch en Eisner schuwt de heftige poses niet, maar toch blijft de dramatiek altijd beheersbaar en in dienst van de vertelling. Op verschillende manieren is het boek revolutionair - zeker voor de tijd waarin het verscheen. In de vormgeving veroorlooft Eisner zich tot dan ongekende vrijheden: de lengte van de verhalen varieert, kaders zijn vaak afwezig en de lettering en vorm van de balloons worden bewust gebruikt voor de beeld- en sfeervorming. Ook inhoudelijk bewandelt Eisner ongebaande wegen. Elk verhaal kent steeds nieuwe personages en met name de episodes in de New Yorkse huurkazernes bevatten veel autobiografische elementen. Niet alleen de vernieuwingen bepalen de waarde van *Een contract met God*. Vooral de technische vaardigheden, waarmee Eisner hevige emoties weet vorm te geven, maken het boek tot een hoogtepunt in de stripcultuur. *(Jef)*

WAT IS ER GEBEURD ??
MENEER SCUGGS HEEFT ZELFMOORD GEPLEEGD !!
WAS 'IE GEK ?
Z'N VERDIENDE LOON - HIJ ZORGDE ER NOOIT VOOR DAT HET 'S WINTERS WARM WERD!
MAAR WAAROM ?
HEEFT HIJ UW NICHTJE OOIT LASTIG GEVALLEN... EH... U WEET WAT IK BEDOEL... ??
ALS-T-U-BLIEFT AGENT - NIET WAAR ZE BIJ IS!!! ZE IS NOG MAAR 10... NATUURLIJK NIET!! GOD WEET WAT 'IE WILDE ?!!
Eisner

PrikBord

Eind april verschijnt bij uitgeverij Sherpa het nieuwe **stripjaarboek**. Voor een vermelding in de **Servicegids 1996** kunnen auteurs, organisaties, tijdschriften en gespecialiseerde verzamelaars zich nog tot 31 maart aanmelden. Wie in de vorige editie stond, krijgt automatisch een controleformulier toegestuurd. Vermelding is gratis. Sherpa, President Kennedylaan 26-II, 1079 ND, Amsterdam.

Dat Jean Giraud nóg een uberie over **Blueberry** op stapel heeft staan, zal niemand meer verrassen. Een spin-off meer of minder, wat maakt het bij *Blueberry* nog uit? *Blueberry 1900*, een reeks die vijf albums zal beslaan, belooft echter minder doorsnee te worden dan de andere pseudo-*Blueberry's*. Allereerst is Blueb' in de nieuwe reeks met 57 levensjaren net zo oud als Giraud zelf. Bovendien leeft onze held nu bij de Hopi-indianen op de drempel van de moderne tijd. En als spectaculaire uitsmijter weet het Belgische stripinformatieblad *Auracan* te melden dat niemand minder dan **François Boucq** de nieuwe reeks gaat tekenen. Wanneer er meer bekend is, horen jullie dat zeker van ons. TD

In eerste instantie lijkt het of de uitgever van **The art of the funnies** (ISBN 0-87805-612-2; *f* 85,00; University Press of Mississippi) het Nederlandse koningshuis een warm hart toedraagt. Dit oranje gevaar is bepaald geen kanshebber wanneer het gaat om de prijs voor het best verzorgde boek van het jaar. Met de ondertitel *An Aesthetic History* biedt het echter wel een schat aan informatie met betrekking tot de *funnies*, de Amerikaanse dagbladstrips. Robert Harvey bespreekt in 250 pagina's alles wat met de geschiedenis van de Amerikaanse dagbladstrip te maken heeft. Hij benadert het onderwerp betrokken en onthoudt de lezer zijn eigen mening niet.
Zo levert Harvey, zelf ook tekenaar, uitvoerig commentaar bij het tekenwerk. Sommige tekenaars vindt hij te rommelig; andere juist goed in voeten.
Het produceren van krantenstrips is een industrie en dus brengt Harvey ook de *syndicates* ter sprake. De rol van tekenaars binnen een syndicaat en de invloed van deze organisaties op de populariteit van een strip komen uitvoerig aan bod.
Ook maakt Harvey onderscheid tussen humoristische dagbladstrips, gags en one-liners, en avonturen- of verhalende strips. Zijn definitie van de comic strip valt daarbij te betwisten. Hal Foster en Alex Raymond zijn volgens Harvey eigenlijk geen striptekenaars, maar illustratoren die toevallig voor de comic-industrie werkzaam waren. Een grote naam als Burne Hogarth *(Tarzan)* is zelfs in het hele boek niet terug te vinden.
Niettemin heeft de hobby van Harvey een studie opgeleverd, die voor geïnteresseerden in de geschiedenis van de strip verplichte kost is. De lading illustraties, van Winsor McCay's *Nemo* tot Watterson's *Calvin and Hobbes*, ondersteunt de tekst goed. De oranje kaft moeten we dus maar voor lief nemen. KvW

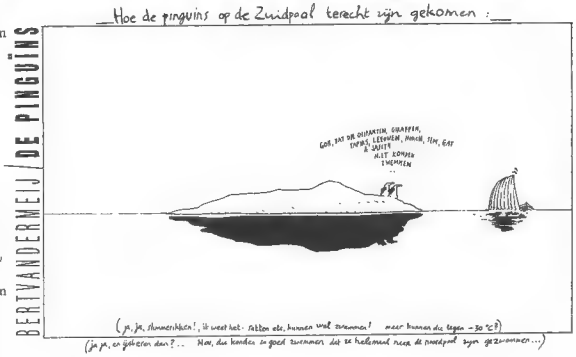
BERTVANDERMEIJ/DE PINGUÏNS
Hoe de pinguïns op de Zuidpool terecht zijn gekomen :
GOD, DAT DR OEFENTIJD, GHAPPEN, TAPPEN, LEGGINGS, HANDEL, FILM, EAT & SHITTY
ALLE ZONDEN IN EEN KEER
(ja ja, allemaal!, ik weet het - alleen als, kunnen wel zwemmen! maar kunnen die tegen - 30 °C?)
(ja ja, en gisteren dan?.. Nou, die konden zo goed zwemmen dat ze helemaal naar de zuidpool zijn gezwommen...)

In *(A Suivre)* verschijnen de laatste maanden twee opmerkelijke verhalen. Het eerste speelt zich af in de Griekse mythologie en is getiteld *La gloire d'Hera*. De tekeningen zijn van de hand van **Rossi** *(Jim Cutlass, De cyclus van de twee horizonten)* en het scenario is van **LeTendre** *(Op zoek naar tijdvogel)*. Het tweede is het vervolg op *Maankop: De onzichtbare kathedraal* en dat wordt natuurlijk getekend door **Boucq** en geschreven door **Jodorowsky**. De titel: *La pierre de faîte*. PvG

Rossi & LeTendre

Ze begon er in 1992 mee, als eindexamenopdracht voor de Haagse fotoakademie. We hebben het over Alexandra Verburg, maakster van **Stripmakers in the picture** (ISBN 90-73508-08-8). Verburg maakte 58 zwart-wit fotoportretten van Nederlandse en Vlaamse striptekenaars. De foto werd door de betreffende stripmaker met een tekening aangevuld. Zo heeft Gerrit de Jager zich in potlood gevat en levert Haagse Harry commentaar op de blik van Marnix Rueb. Verburg heeft tekenaars van allerlei pluimage benaderd. Ook mensen als Frans Piët, Willy Lohmann en Carol Voges zijn in haar boek terug te vinden, ook al hangt hun pen reeds jaren aan de wilgen. Naast foto's bevat *Stripmakers in the picture* ook biografieën, samengesteld door Guido de Bué en Albert Eijkenaar. Deze bio's hadden best wat uitvoeriger gemogen. Over Toon van Driel valt bijvoorbeeld beslist meer dan tien regels te melden. Los van dit kritiekpuntje is *Stripmakers in the picture* een mooi verzorgd fotoboek, waarbij alleen de prijs (*f* 80,00) een struikelblok kan vormen. KvW

In de vorige *ZozoLala* werd het al aangekondigd in onze rubriek *Acacialaan*. Nu ligt het ook daadwerkelijk in de winkels: **Boer Jelmen, Incompleet werk**, van **Matthias Giesen**. Voor zes gulden krijgt de koper een proeve van bizarre verhaaltjes, absurde humor en abstracte tekeningen. Ieder woord dat we over de inhoud zouden willen zeggen, slaat eigenlijk de plank mis. Onderga zelf dit welhaast briljante werkje van Giesen: te bestellen door het geld over te maken op gironummer 6364905 van Stichting Monguzzi, Pastoor Jacobsstraat 6, 6133 AM, Sittard, of natuurlijk te koop in de stripspeciaalzaak. HvS

Giesens *Boer Jelmen* is ook terug te vinden in het **februarinummer** van **Zone 5300**. Behalve deze strip ook een lange aflevering van Jeroen de Leijers *Eefje Wenteltreefje*, met de welluidende titel *Vieze vuile Victor's vage verdwijningsverschijnselen*. Naast al dit moois een verhaal van Benno Vranken, getiteld *De kortste weg* en een verhaal van Bart Schoofs, dat luistert naar de naam *Die dekselse Basbros in Trouwen & bouwen*. Vanaf dit nummer wordt de filmrubriek van het blad uitgebreid met een maandelijkse column over cinema. Van het **maartnummer** van Zône 5300 maakt de redactie een themanummer over soap. Dit naar aanleiding van de televisieserie *As the world turns*, die vijftig jaar bestaat. Over dit thema is een fotostrip gemaakt en zal Berend Vonk een verhaaltje maken. Verder nog een verhaal van Mark Hendriks, dat de titel *Luchtruffels* heeft meegekregen. Overigens laat de redactie weten dat het eerder aangekondigde maar nog niet gepubliceerde Mattotti-verhaal er nog steeds aan zit te komen, maar dat de vertaling vertraging heeft opgelopen. Wij wachten af. HvS

Van de avonturenserie *Brougue* zijn tot nu toe slechts twee albums verschenen. Tekenaar en scenarist **Franz** heeft de draad weer opgepakt en werkt aan een vervolg, dat nog dit jaar (in het Frans) uit moet komen. De titel luidt *Grimpeur*. Wellicht is er een Nederlandse uitgever te vinden, die deze - toch aardige - reeks wil voortzetten. PvG

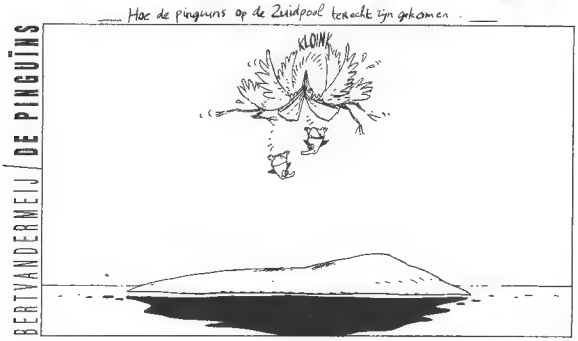

Achter de Geraniums is een **tijdschrift** voor beginnende strippers, zoals het blad zichzelf noemt. Inmiddels is het aan zijn zesde nummer toe. *„Elke twee maanden wordt er gekeken wat we binnen hebben gekregen en maken we een blad, simpel toch,"* verwoordt de redactie het in het laatst verschenen nummer. Zoals bij veel amateurbladen is de inhoud van *Achter de Geraniums* van wisselend niveau, maar voor 3 gulden 95 kan eigenlijk niemand het laten liggen: er staan wel degelijk strips in die de moeite waard zijn en het blad is met zorg in de kopieerwinkel in elkaar gezet. Bovendien loopt de uitgever met het plan rond om medio dit jaar albums uit te geven van tekenaars uit *Achter de Geraniums*, de zogeheten Tochtstripreeks. Wij zijn benieuwd. Tot die tijd kunnen diegenen die geïnteresseerd zijn in het blad, schrijven naar Stichtig Raamwerk, Jan v.d. Bildtstraat 19, 5621 GN, Eindhoven. HvS

Manga van Jô Biggu

Japan is het grootste stripproducerende land ter wereld. Na jarenlange desinteresse lijkt dat nu eindelijk ook tot de Nederlandse stripuitgevers door de dringen. Uitgeverij Arboris neemt het voortouw met de manga's *The ghost in the shell* en *Nomad*. Ook uitgeverij Casterman heeft plannen voor een eigen manga-collectie in het Nederlands. Een mooie aanleiding om eens te kijken wat er in boekvorm over de Japanse stripgekte te vinden is.
In 1991 schreef Thierry Groensteen **L'univers des mangas, une introduction à la bande dessinée japonaise** (ISBN 2-203-32603-4; FF 120. In *L'univers*, verschenen bij uitgeverij Casterman, behandelt Groensteen de historie van de manga en schetst hij de industrie erachter. Ook gaat hij in op het veelvuldige gebruik van seks en geweld in de strips. **Manga! Manga! The world of Japanese comics** van Frederik L. Schodt kwam al in 1986 op de markt. Schodt is zakenman en diplomaat en heeft reeds meerdere boeken over Japan op zijn naam staan. Hij belicht manga dan ook meer vanuit de maatschappij dan Groensteen doet. Bovendien bevat zijn boek ook biografieën/strips van vier belangrijke mangamakers: Tezuka, Matsumoto, Ikeda en Nakazawa *(Barefoot Gen)*. **Manga! Manga!** is helaas niet meer verkrijgbaar in de handel. Wel is het boek te vinden in de kollektie van enige grotere bibliotheken.
Vers van de drukpers is het boek **Comics underground Japan: A manga anthology**. Behalve de auteur (Quigley), het ISBN-nummer (0-922233-160) en de prijs ($ 14.95) weten we verder niets over dit boek. Bestellen op eigen risico, dus. Als *Comics underground Japan* de moeite waard blijkt, komen we er zeker op terug.
Wie snel geïnformeerd wil worden, tenslotte, kan eens een blik werpen in **Stripschrift 285** (november 1995) waarin Leon Bijnsdorp over manga's schreef. KvW

Ome Henk, vorig jaar doorgebroken met de hit *Op de camping*, probeert het dit jaar naast strips met een gezelschapsspel. Het grote **Ome Henk-spel** lijkt nog het meest op het *Mad*-spel. Ook hier is het de bedoeling om zo snel mogelijk al je geld kwijt te raken. Het speelbord staat vol vakjes met Ome Henk-humor en de instruktiekaartjes zijn van hetzelfde niveau. De kaartjes variëren van *"Schuif het raam open en roep zo hard als je kunt: stelletje halleve zolen"* tot *"Ga maar gauw op de w.c. zitten en wacht tot er iemand zes beefd gegooid. Vooruit joh! Moevel!"* In plaats van een boekje met spelregels wordt een CD meegeleverd, waarop Ome Henk himself uitlegt hoe het moet. Een prima spel voor een paar Feyenoord-supporters, als de wedstrijd weer eens verboden is. Prijs: *f* 39,95/ BF 799. PvG

Tussen de stapel rekeningen, reclamefolders en liefdesbrieven die wij dagelijks in onze postbus vinden, ontwaren wij zo nu en dan eens iets serieus. Zo ontvingen wij de **Rik Ringers Revue**, het eerste fanclubblad van onze sympathieke held. In het maar liefst twaalf pagina's dikke magazine onder meer een analyse van het emancipatoir gehalte van Nadine, het nichtje van commissaris Baardemakers en lijdend voorwerp in menig natte-jongensdroom. Ook een uitputtende recensie van het laatste *Rik Ringers*-album en een nieuwswaardig artikel over de strijd die er onder Amerikaanse uitgevers heerst om de avonturen van de onversaagde detective in de Verenigde Staten uit te mogen geven. Al met al een tijdschrift dat deze altijd jonge speurdersvriend verdient! Wij hebben hier jaren naar uitgekeken. Het wachten is nu op de eerste Rik Ringers-fanclubdag. Mede-fans kunnen schrijven naar Hyacinthstraat 37, 2241 VS, Wassenaar. Zeker doen. HvS

Verschenen bij uitgeverij Sherpa: de **index** van twintig jaar **SjoSji** (voorheen **Sjors en Sjimmie Stripblad** (voorheen **Eppo Wordt Vervolgd** (voorheen **Eppo**))). Auteur André Wijntjes rangschikt de inhoud naar series , auteurs en maakte ook nog eens een register van verschenen artikelen, rubrieken en advertentiestrips. Hoe compleet kan een index zijn? Het boekwerkje van Wijntjes bewijst: héél compleet. De cover werd gemaakt door Mars. De prijs is *f* 14,95/BF 299. HvS

Pilote is een naam die steeds terugkeert in de Europese stripgeschiedenis. Het Franstalige striptblad publiceerde dan ook niet de minste strips: *Ravian*, *Olivier Blunder*, *Blueberry*, *Roodbaard*, *Asterix*, ze zijn allemaal klassiek geworden. Na dertig jaar stripgeschiedenis hield *Pilote* het in 1989 voor gezien. Nu, zeven jaar na dato, brengt Dargaud, de huisuitgever van *Pilote*, **Les années Pilote** uit. In *Les années Pilote* zet Patrick Gaumer (medesamensteller van de *Dictionnaire mondial de la BD)* alle feiten nog eens op een rijtje. Herinneringen van vele betrokkenen, uniek illustratiemateriaal en - niet te vergeten - een volledige index van dertig jaar *Pilote* lijken bij voorbaat garant te staan voor een lezenswaardige terugblik op dertig mooie jaren. *Les années Pilote* kost BF 990. TD

De Grote Vlaamse Stripauteurs is de titel van een serie boekjes met biografieën van, je raadt het al, Vlaamse stripauteurs. Inmiddels zijn er vier deeltjes verschenen, allen zowel in slappe kaft als in harde kaft uitgevoerd. De reeks opent niet clichématig met een tekenaar als Willy Vandersteen of Marc Sleen, maar met **Merho** de maker van *Kiekeboe* (prijzen respectievelijk 295 en 795 franc). Tweede in de reeks is **Hec Leemans,** auteur van onder meer *Bakelandt* (349 of 995 franc), derde is **Rik,** bekend van *Dees Dubbel en Cesar* (395 of 1.295 franc) en als vierde wordt **Dirk Stallaert** beschreven, recente winnaar van De Bronzen Adhemar en tekenaar van *Nino* (349 of 1.295 franc). Alle vier de boekjes zijn verzorgd uitgegeven, met mooie kleurenillustraties. De inhoud van de boekjes zal alleen de fans van de genoemde tekenaars interesseren, maar die krijgen daarvoor dan wel, aan de hand van gesprekken met de auteurs zelf, een heel aardig overzicht van wat zij hebben gedaan aangevuld met een hoop anecdotes. Geïnteresseerden in België kunnen de boekjes vinden in de betere stripspeciaalzaken. Nederlandse liefhebbers kunnen contact opnemen met de uitgeverij Comic Events, Capucijnenlaan 34, 8670, Koksijde, tel. (0032) 58 522741. HvS

Op de Haarlemse stripdagen, 1 en 2 juni a.s., zal een nieuwe comic met werk van louter vrouwelijke stiptekenaars verschijnen. Hiervoor zoekt initiatiefneemster Maaike Hartjes **striptekenaressen** die persoonlijke/ autobiografische strips tekenen (zwart-wit, A5). Stuur werk of vraag meer info bij: Maaike Hartjes, p/a Stripstudio De zwarte handel, Woestduinstraat 155, 1059 SV, Amsterdam. Telefoon/fax: 020 - 6694864. Deadline: 15 april.

Een van de meest succesvolle titels van vorig jaar was voor Dargaud *Pin-Up* door **Berthet** en **Yann**. De auteurs hebben de smaak te pakken en smeden inmiddels plannen voor een tweede verhalencyclus rond hetzelfde thema. Ook een heel album met strips van *Poison Ivy*, de strip-in-de-strip uit *Pin-Up*, behoort tot de mogelijkheden. Tenslotte heeft Berthet het plan opgevat om samen met **Foerster** een western te maken en dat ondanks het feit dat hij, naar eigen zeggen, nog nooit een paard heeft getekend! PvG

Het eeuwfeest van de strip veroorzaakt in de Verenigde Staten flink wat ophef. Alle heisa wordt veroorzaakt door **The yellow kid** van Richard F. Outcault, volgens historici de eerste Amerikaanse strip. Voor Kitchen Sink Press is dit aanleiding om alle verhalen van de Yellow Kid opnieuw uit te brengen ($ 39.95), compleet met geschiedkundig verantwoorde inleiding van Mister Bill Blackbeard himself. Dit kan bijna geen miskoop worden, aangezien onder Bills redaktionele leiding ook het eeuwfeestboek verscheen: **The comic strip century. An anthology of American Newspaper comics 1895 - 1995** (ISBN 0-87816-355-7). KvW

Nadat de vorige auteurs ermee gestopt waren, wordt de geslaagde humorstrip *De Maltezer* geanimeerd: uitgever Lefrancq trok de van Lombard afkomstige scenarist **Bom** *(Julie, Klaartje en Cecile)* aan en **Luc Foccroule**, die eerder voor het weekblad *Robbedoes* heeft gewerkt, voor de tekeningen. Het nieuwe album in de reeks gaat *La crapule de Hong Kong* heten. De vorige tekenaar van *De Maltezer*, **Laurence Verron**, werkt nu samen met **Yann** aan een nieuwe serie voor Le Lombard. PvG

Van 6 tot 9 juni vindt in Sierre de Zwitserse pendant van de Stripdagen plaats. Jong talent dat dit jaar in Sierre wil exposeren, kan meedoen aan een **striptekenwedstrijd**. Voorwaarden voor deelname: vijftien jaar of ouder zijn, nog geen album gepubliceerd hebben, op één pagina (A3-formaat) invulling geven aan het thema *"miracle,"* naam en adres op de achterzijde van de pagina vermelden en vóór 10 april inzenden. Naast deelname aan de expositie zijn er vijf geldprijzen te vergeven. Concours Nouveaux Talents, Festival BD '96, Case Postale 707, 3960 Sierre, Zwitserland. TD

De fans van **Don Lawrence** kunnen weer gaan potten: er komt een beeld van Roodhaar. Het beeld is afgeleid van de omslagtekening van het negende *Storm*-verhaal, *De sluimerende dood*. Dat laat Roodhaar vastgeboden zien, bungelend aan een paal boven een borrelende lavaput. Die cover staat niet voor niets bekend, als de geilste die Lawrence heeft geschilderd. De maten (van het beeld; niet van Roodhaar) zijn 24 bij 24 bij 17 cm. Een bijzonderheid is, dat je het beeld ook aan de muur kunt hangen. Er worden er 150 tot 200 van gemaakt. Het beeld moet rond de stripbeurs in Haarlem in de winkels staan voor een prijs van *f* 500,00. PvG

Inktvis Prutduktie

OUDE NUMMERS KOSTEN f 4,00 / BF 76 PER STUK; NUMMERS OUDER DAN 1 JAAR f 2,50 / BF50

84 JOHAN DE MOOR, MARC BRUYNINX, MATTHIAS GIESSEN
83 CHARLES BURNS, MARS, GNOE
82 ANDREAS, RORK, STRIP '*X-20*', CYRRUS, CHRIS BERG
81 HERMANN, JEROEN DE LEIJER, DE WIROJA'S, MARK BEYER
80 VITTORIO GIARDINO, PETER BAGGE, MAAIKE HARTJES, MICHIEL PLESSIX
79 FRANK, ULLI BURER, GUIDO VAN DRIEL
78 MARTIN LODEWIJK, SIGNED BY WAR, BEREND VONK
77 KRUTLIJN, BENN, FLORIS OUDSHOORN
76 INKTVIS PRUTDUKTIE, AL DAVISON, GUMMIBAH, PETER DE WIT
75 STUDIO FUNNY FARM, AKTUELE INFORMATIE OVER DIVERSE STRIPMAKERS, RUDOLF KAHL, STRIP TOP 75, HET GELE TEKEN, DE VROUW VAN DE TOVENAAR
74 MARCEL RUIJTERS, RICHARD CORBEN
73 BERT VAN DER MEIJ, DAVE McKEAN, CEREBUS
72 TARDI, THE SANDMAN, DON LAWRENCE
71 DICK MATENA, DELGADITO, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '80 TOT NU
69 VROUWEN EN STRIPS, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '30, '40 EN '50
67 FRITZ VAN DEN HEUVEL
66 DAVID LYTTLETON, MOEBIUS, DIRK STALLAERT, LEZERSENQUETE-II
64 ALOYS OOSTERWIJK, ALBERTO BRECCIA, MARCO VENANZI
63 HANS KRESSE, LEZERSENQUETE-I, ERIC HEUVEL
62 *EEN KLEINE MOORD, RAIVES.* STRIPDAGEN HAARLEM, EDMOND BAUDOIN, FRANCOIS RIVIERE-II, ANGOULEME '92, TORENS VAN SCHEMERWOUDE
61 CHRISTIAN ROSSI, TRADE PAPERBACKS
58 PAUL TENG, HARD GEKOOKT. ANGOULEME '91
57 AKIRA, LIAN ONG, FRANSE VERZAMELALBUMS
56 REGIS LOISEL, MATTHIAS SCHULTHEISS
55 DANIEL TORRES
54 JEAN-CLAUDE SERVAIS, RAGEBOL, EVA DAM
53 JOSE MUNOZ
51 DAVE McKEAN
50 *FRANCOIS BOURGEON, LITTLE NEMO,* AKTUELE INFORMATIE OVER STRIPMAKERS, FELICITATIETEKENINGEN EN -STRIPS
44 VITTORIO GIARDINO, GRENOBLE 1989, MOEBIUS
42 ERIC HEUVEL, STRIPKRITIEK, BLITZ, KAMAGURKA
39 SAMBER, YSLAIRE, DORP IN DE RIVIER
38 DE OVERLEVENDE (KRIGSTEIN), ANGOULEME, DORP IN DE RIVIER

ZOZOLALA KLASSIEK-II
EEN HERDRUK VAN DE NUMMERS 13 T/M 24 (*f* 37,50/BF 680)

DE GROTE ZOZOLALA INDEX
EEN COMPLEET OVERZICHT VAN DE NUMMERS 1 T/M 83 (*f* 4,50/BF 90)

BESTELWIJZE: ZIE KOLOFON (P. 2), MET VERMELDING VAN DE GEWENSTE ARTIKELEN EN JE EIGEN ADRES

Agenda

Nog **tot half maart** te zien in **Galerie Lambiek**: de fantasievolle *ACME* knutselboekjes van **Chris Ware**. Galerie Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam.

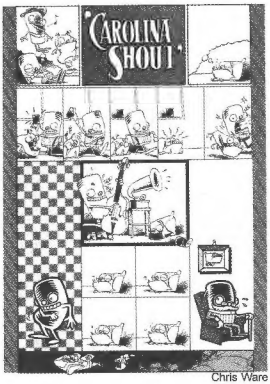

Chris Ware

In de stadsschouwburg van **Heerlen** is nog **tot en met 13 februari** een **tentoonstelling** te zien van het werk van **Berend J. Vonk.** Degenen die bekend zijn met Vonks stripwerk, kunnen zich daar behalve door tekeningen ook laten verrassen door houtsnedes, gouaches en schilderijen van zijn hand. De expositie is toegankelijk tijdens voorstellingen of op werkdagen van 10.00 tot 15.00 uur. De toegang is dan gratis.

De Antwerpse stripwinkel **Mekanik Strip** organiseert dit jaar een aantal tentoonstellingen in haar pas verbouwde etablissement. Zo is er **tussen 10 en 25 februari** een beeldententoonstelling te zien van Marcel Ruijters' **Dr. Molotow.** De beelden zijn door de tekenaar zelf gemaakt en dienen als model voor de figuren uit zijn strip. In **maart** loopt in de galerie van de winkel een expositie van **Loustal,** getiteld *Ses couleurs.* **Van 4 tot 30 april** tenslotte, is er werk te zien van **Erik Joris,** tekenaar van *Chelsy.* Mekanik Strip is te vinden aan de St. Jacobsmarkt 73.

De **Leidse Stripdag** is aan zijn elfde editie toe. Op **zondag 10 maart** kunnen bezoekers van de beurs **van 11.00 tot 16.00 uur** terecht in de **Centrale Bibliotheek Leiden.** De toegang is gratis. Natuurlijk zijn er auteurs aanwezig - zoals Erik Schreurs, Robert van der Kroft, Bert van der Meij en Erik Heuvel - is er een stripveiling en wordt ook dit jaar weer het traditionele Leidse Peipie gepresenteerd. Dit bierflesje wordt in en oplage van 125 exemplaren voorzien van een etiket dat is getekend door Henk Kuijpers. Dat zal smaken. De bibliotheek is te vinden aan de Nieuwstraat 4.

't Vlaams Stripcentrum organiseert in het weekeinde van **9 en 10 maart** haar achtste **stripbeurs** in **Wilrijk** (Letterkundestraat 139). Meer informatie: 03-8274426.

Zoals bekend doen we dit jaar met zijn allen alsof de strip honderd jaar oud is (zie *ZL 83).* Het eeuwfeest barst los met een zeer gevarieerde reeks exposities: van **1 januari tot en met 28 februari** rond de (in meerdere opzichten) historische strips van **Liliane en Fred Funcken.** *Kleuren uit het eerste keizerrijk* heet het gebeuren in **Hotel Eurovillage** (Karel de Grotelaan 80, Brussel; 02-2308555) officieel. **100 Jaar strips in de U.S.A.** is de veelzeggende titel van de overzichtstentoonstelling, die van **9 januari tot en met 7 april** plaatsvindt in het **Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal** (Zandstraat 20, Brussel; 02-2191980). Het Brusselse **tekenen animatiefilmfestival** zal van **13 tot en met 24 februari** met een deel van haar programma bij de comics-tentoonstelling in het BCB aansluiten (Le Botanique/Auditorium 44, Kruidtuinlaan; 02-5344125).
Een hedendaagse historische strip staat van **1 maart tot en met 29 april** centraal bij de expo in - wederom - Hotel Eurovillage: **Victor Sackville en de mooiste steden van Europa.**
Tot zover de exposities. De prangende vraag **Hoe wordt een strip gemaakt?** doet het natuurlijk ook altijd goed. Van **17 tot en met 24 februari** trakteert **Comic Events** (Capucijnenlaan 34, Koksijde, 058-518810) alle leeftijden middels een workshop. Nog meer prangende vragen komen aan de orde tijdens het tweetalig **universitair colloquium,** dat op **27 maart** plaatsvindt aan de letterenfaculteit van de universiteit van **Leuven** (Blijde inkomstraat 21; 016-284611). Daar gaat het om brandende kwesties als **Strips in België, een geregionaliseerd onderwerp?** en **Strips, een medium voor kinderen?**
Los van de exposities en educatieve onderonsjes staan ook de nodige ludieke partijtjes op het programma. Wat te denken van de **bloementapijten** van bekende stripfiguren, die van **21 tot en met 30 maart** te zien zullen zijn tijdens het *Lentefeest* (Bruparck The Village, Eeuwfeestlaan 20, Brussel; 02-4770377)?
Of van de reconstructie van het nest van de **Marsupilami** in het **Museum voor Natuurwetenschappen** (Vautierstraat 29, Brussel; 02-6274233)?

Een andere originele stripbestemming is het **kasteel van Natoye** (in de Belgische provincie Namen), dat model heeft gestaan voor Franquins **Rommelgem** uit de *Robbedoes en Kwabbernoot*-verhalen. **Van 13 mei tot en met 16 juni** a.s. wordt daar een tentoonstelling gehouden over Rommelgem. Het Château de Skeuvre, zoals de echte naam luidt, is gelegen aan de Rue Skeuvre te Natoye.
Om maar niet te spreken van de tocht langs de fetisj uit *Het gebroken oor,* de mummie van Raskar Kapak en andere voorwerpen die stripmakers inspireerden in het **Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis** (Jubelpark, Brussel, 02-201.14.95; van **7 maart tot en met 14 september**).
In Brussel kun je het hele jaar door een **stripwandeling** maken met een gids. De tocht voert langs stripstandbeelden, door stripauteurs gedecoreerde buitenmuren en metrostations en langs stripboekhandels. De wandeling is zowel individueel als met een groep te boeken bij Itinéraires, Munthofstraat 157 te Brussel, tel. 02-539.04.34.
Tot slot blijkt Alexandra Verburg niet de enige te zijn geweest, die haar fotografisch materiaal aan stripmakers heeft blootgesteld. Ook **Daniel Fouss** portretteerde (Belgische) stripmakers in hun omgeving. Zijn **Stripportretten** zijn achtereenvolgens te zien bij FNAC in: **Brussel** (City 2, Nieuwstraat, 02-2092211) van **1 tot en met 12 februari, Antwerpen** (Groenplaats, 03-2312056) van **16 tot en met 26 februari, Luik** (Place Maréchal Foch 1, 041-20129) van **1 tot en met 11 maart,** en **Gent** (Verstraat 88, 09-2334080) van **15 tot en met 25 maart.**

(advertentie)

STICHTING ZET.EL PRESENTEERT HET NIEUWE ALBUM VAN BEREND J. VONK

In de val, Jeanette
en andere verhalen

Verkrijgbaar bij de betere stripwinkels
(ISBN 90 - 72093 - 07- 0) voor f 8,50 / Bf 170.
Ook rechtstreeks te bestellen door girale overmaking van dit bedrag (zie pagina 2) o.v.v. "Jeannette."

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hfl/BF) en de uitvoering (slappe kaft/ harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redaktie.

- - - - Te verschijnen in februari - - - -

- Arboris -

AL'S BABY 2: Een zware bevalling! (Wagner/Ezquerra) 9,95/195; sk.
THE GHOST IN THE SHELL 1 (Masamune) 8,95/80; sk. *Arboris pioniert met vertalingen van manga's. Wij zijn benieuwd.*
HUURLING 8: Het jaar 1000 (Segrelles) 9,95/195; sk; 19,95/395; hk; 128,00/2495; luxe.
NOMAD 1: Het levende geheugen (Savoia/Buchet/Morvan) 8,95/180; sk. *Het door Europeanen gemaakte Nomad verschijnt maandelijks. Arboris gaat belemaal op in haar pionniersrol en noemt de serie een "Europese manga."*
VERHALEN UIT DE MEGASTEDEN: ABC-warriors 3 (Mills/Walker) 9,95/195; sk.

- Big Balloon -

CASPER EN HOBBES 3: Knallers! (Watterson) 14,95/260; sk. *Puristen opgelet: in zwart-wit en 120 pagina's dik!*
EIKELS 5: Fuif (De Kort) 14,95/260; sk.
STREET FIGHTER II 1 (Kanzaki) 14,95/ 260;sk. *Tsjakka! De natte droom van elke marketeer: na het gelijknamige computerspel en de film, nu dan de strip.*

- De Boemerang -

ROOIE OORTJES CARTOON ALBUM 7 (Diversen) 9,95; sk.
ROOIE OORTJES EROTISCHE VERHALEN 5 (Diversen) 9,95; sk.

- Dargaud -

DE BLANKE SULTANE (Christin/ Goetzinger) 24,95; hk. *In de nieuwe reeks Beeld Roman, hardcovers op groot formaat met werk van "bekende tekenaars en tekstschrijvers."*
BOLLIE EN BILLIE 24: Bwoefallo Billie (Roba) 9,50; sk.
GELOVEN IS ZIEN (Forest/Bignon) 24,95; hk. *Ook een Beeld Roman.*
OKNAM 4: Korrel zand (Roels/ Renard) 11,25; sk.
WOOGEE 3: De stad van de engelen (Benn) 11,25; sk.

- Dupuis -

CUPIDO 8: Verliefd... een beetje (Malik/Cauvin) 8,95/165; sk.
MAZDABENDE 7: De Mazdabende in vuur en vlam (Darasse/Tome) 8,95/165; sk.
SARAH SPITS 11: Het monster (Wasterlain) 8,95/165; sk.

- De Geïllustreerde Pers -

DE BESTE VERHALEN VAN DONALD DUCK 86: Als tegenstander (Disney) 7,95/160; sk.
DONALD DUCK POCKET 34: Het goud van de twee snavels (Disney) 7,50/145; sk.

- K.B.U. -

JULES EN OLLIE 13: Horatius in Heerlen; 12,50.

- Le Lombard -

BLIKSEM 1: De vonk (Durieux/Delisse) 9,95; sk.
HANS 8: Het gezicht van het monster (Kas/Duchâteau) 9,95; sk.
ROBIN HOED 17: Ga je mee, sheriff? (Turk/De Groot) 8,95; sk.
BOB MORANE 30: Alias M.D.O. (Coria/ Vernes) 9,95; sk.
GIL SINCLAIR 5: Mein "K" (Walli/Bom) 8,95; sk. *Kul. Slechte kul.*

- Standaard -

NERO 133: De muurloper (Sleen) 6,95; sk.
DE RODE RIDDER 157: Avalon (Vander steen) 6,95; sk.
SUSKE EN WISKE 247: Het kostbare kader (Vandersteen) 6,95; sk; 70,00; luxe.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK 25: De Knokkersburcht (Vandersteen) 32,50; hk.
SUSKE EN WISKE KLASSIEK 26: De circusbaron (Vandersteen) 32,50; hk.

(advertentie)

Donald Duck
zoekt
STRIPSCHRIJVERS / SCHRIJFSTERS

Heb je een scherpe pen en kun je een klein beetje tekenen? Zit je boordevol spannende, grappige en fantastische ideeën? Ken je de inwoners van Duckstad door en door? Dan wil Donald Duck met jou op avontuur!

Donald Duck vraagt van jou: een scenario waarin de Ducks of andere Disney-figuren een kort avontuur beleven.

Zo moet je scenario eruit zien: De lengte staat vast, die is vier pagina's. De hoofdfiguren kunnen variëren van Donald Duck tot Hiawatha. Professionele tekeningen zijn niet nodig, maar herkenbare schetsen zijn een vereiste. En deel de pagina vast op in plaatjes!

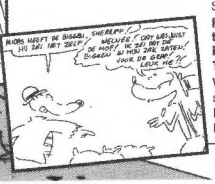
HOOG HEEFT DE BIKKEL! SNEARLEP!
WELKEE / OFF WELWIG! HU ZAI IBT ZELF!
DE HOST IS ZAI IBT DE BIKKEL! AU HOS ZAI EATEN! YOUR DA GERK / LEUK HE?

Stuur jouw scenario naar:
Redactie Disney-uitgaven
t.a.v. Frans Hasselaar
Postbus 2900
1000 CX Amsterdam

We garanderen niet dat het scenario wordt gebruikt. Dat hangt af van de kwaliteit! Veel succes!

SUSKE EN WISKE LEESBOEKJE: Waar is de zeep? 10,95.
SUSKE EN WISKE LEESBOEKJE: Eén koe in de tuin; 10,95.

- HET VOLK -

JOMMEKE 185: De modekoningin (Nys) 6,35; sk.

----- Te verschijnen in maart -----

- ARBORIS -

GILLES DE GEUS 7: Willem de Zwijger (Kolk/De Wit) 9,95/195; sk. *Nederlandse humor van topniveau.*
AXEL MOONSHINE 22: De eenzame dreiging (Godard/Ribera) 9,95/195; sk.
NOMAD 2: Arrouan (Savoia/Buchet/Morvan) 8,95/180; sk.
OUDE LIEFDES (Prado) 9,95/195; sk; 19,95/395; hk. *Korte erotische verhalen.*
DE MAN VAN DE CIGURI (Moebius) 25,95/495; hk. *Moebius terug in de wereld van De hermetische garage.*

- BIG BALLOON -

FAMILIE DOORZON 20: Op 20 (De Jager) 9,95; sk; 17,95; hk.
FAMILIE FORTUIN 6: Doe nou es gezellig (De Wit) 8,95; sk.
FRANKA: Het meesterwerk (Kuijpers) 59,95; luxe.
PORKY PIG (Warner Brothers) 8,95/180; sk.
SJORS & SJIMMIE 9: Kitsch; 8,95/180; sk.
TRIGIË 11: Dreiging uit het heelal (Lawrence/Butterworth) 9,95/199; sk; 29,95/550; luxe. *Herdruk.*

- DE BOEMERANG -

ROOIE OORTJES 11; 9,95; sk.

- CASTERMAN -

ANITA BOMBA: Sinds ik gestopt ben met werken (Cromwell/Gratien) 15,95/295; hk. *... zit ik bij ZozoLala.*
BRIEVEN VAN OVERZEE (Warnauts/Raives) 42,90/795; hk.
DE DUISTERE STEDEN: Het scheve kind (Schuiten/Peeters) 42,90/795; hk; 135,00/2495 luxe. *Mengvorm van zwart-witfoto's en tekeningen.*
FLOPSY 1: Flopsy en het stoute beertje; 7,95; sk.
DE KAT 2: The best of de Kat; 9,95.
DE KINDEREN VAN DE WIND: Het uur van de slang (Bourgeon) 21,50/395; hk. *Herdruk.*
DE KINDEREN VAN DE WIND: Het ebbehout (Bourgeon) 21,50/395; hk. *Herdruk.*
KOBE DE KOE 2: Een pad op het slechte pad (De Moor/Desberg) 9,95/195; sk.
DE MAN DIE NIET MEER SCHREEF (Sokal) 24,95/475; hk.
NATHALIE: Mijn eerste wereldreis (Salma) 8,95/165; sk.
NATHALIE: De wereldkampioene (Salma) 8,95/165; sk.
POL: Pol op het Robinson-eiland (Hansen) 6,75/125; sk.
POL: Pol reist de wereld rond (Hansen) 6,75/125; sk.

- DE GEÏLLUSTREERDE PERS -

DONALD DUCK POCKET 35: De kleutermiljardair; 7,95; sk.
DE REDDERTJES IN KANGOEROELAND (Disney) 7,95/160; sk. *Hebben! Herdruk met nieuwe voorplaat.*

- K.B.U. -

JULES EN OLLIE 00: Trouble in Amsterdam; 12,50.
JULES EN OLLIE 14: Oisterwijk; 12,50.
JULES EN OLLIE 14: Leiden; 12,50.

LAND PRODUCTIONS -

STAMGASTEN 31 (Van Driel) 8,95.

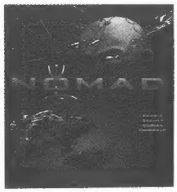

- DARGAUD -

DICK HERISSON (Savard) 9,50; sk.
HE PAO 8: De reis van kleine Li (Vink) .19,95; hk.
XIII: The mystery 1 (Vance/Van Hamme) 9,50; sk. *Tsjakka! Spin-off met tekst en uitleg over de personages uit XIII.*

- DUPUIS -

ARIA 18: Woedende venus (Weyland) 17,50/320; hk. *Uitvoering in slappe kaft verschijnt in april.*
BLAUWBLOEZEN 38: De onderduikers (Lambil/Cauvin) 8,95/165; sk.
BIJ SJAAK 7: Bier is heilig (Carpentier/Cauvin) 8,95/165; sk. *Verschijnt ook op z'n Brussels onder de titel T'lupt zeut binne!*
KID PADDLE 1: Spelbrekers (Midam) 8,95/165; sk.
SAMMY 32: Vriendendienst (Jean-Pol/Cauvin) 8,95/165; sk.

- LEFRANCQ -

FUNCKE 2; 9,95; sk. *Herdruk.*
SHERLOCK HOLMES 6; 9,95; sk.
DE MALTEZER 4; 9,95; sk.
BOB MORANE KLASSIEK 13; 9,95; sk.
POM & TEDDY 2; 9,95; sk. *Herdruk.*
ROULETABILLE 6; 9,95; sk.
JULES VERNE 2; 9,95; sk.
YARI 2; 9,95; sk. *Lefrancq herdruk strips uit de jaren '60.*

- LOEMPIA -

URBANUS 56; 6,50; sk.

- LE LOMBARD -

DE KRONIEKEN VAN PANCHRYSIA 2: De dromen (Ferry) 11,25; sk.
ODILON VERJUS 1: Papoea's (Verron/Yann) 9,95; sk. *Oftewel: De Maltezer meets De Onnoembaren?*
DE SMURFEN: Smurfenstreken 2 (Peyo) 8,95; sk.
WOOLY WAN 1: Mister K. (Roels/Renard) 9,95; sk.

- SYDEX -

GESTRIPTE P.C.; 12,95.

- DE VRIJBUITER -

GARFIELD 44 (Davis) 6,95; sk.
HÅGAR 3 (Browne) 12,50; sk.

- - Niet aangekondigd toch verschenen - -

VASCO 14: Toverkunst (Chaillet) Le Lombard; 9,95; sk.

(advertentie)

De Grote ZozoLala Index

EEN COMPLEET OVERZICHT VAN ZOZOLALA 1 T/M 83 IN WOORD & BEELD

nu te bestellen voor f 4,50 / BF 90 (inclusief verzendkosten) door overmaking van het totaalbedrag op giro 3253937 (NL) of postgiro 000-1648405-84 (B) t.n.v. Stichting Zet.El te Tilburg o.v.v. Index